

VĚSTNÍK MATICE OPAVSKÉ
ROČ. 37, 1932, S. 140-141
MATICE OPAVSKÁ, OPAVA

Josef Malý

**Hranice, Lipník
a okolní valašské statky
za Mansfeldova vpádu
r. 1626-1627.**

HRANICE, LIPNÍK A OKOLNÍ VALAŠSKÉ STATKY ZA MANSFELDOVA VPÁDU R. 1626-1627.

Hranické, lipenské a okolní valašská panství náležejí v předbělohorské době mezi ty moravské statky, které často měnily své majetníky a na které nezůstaly vyvíjející se události všech směrů doma i v sousedních zemích bez patrného vlivu a také následků. Změny a škody se stále zhoršovaly sociálně-hospodářskou situací vrchností a jejich poddaných.¹⁾ Rostla také nespokojenost poddaného lidu k pánům, zejména k panským úředníkům.²⁾ Na některých panstvích, zvláště v městech, začíná v té době germanisace.³⁾ Nejpatrnější novota však byla v náboženském vyznání. Katolické náboženství ustoupilo na většině panství reformaci, která pronikla s úspěchem nejen na manské statky olomouckého biskupa, jichž většina ležela na východě a jihovýchodě země, ale i na jeho komorní statky.⁴⁾ Vývoj reformace

¹⁾ O neutěšených poměrech hospodářských a sociálních na panstvích vých. a jihovýchodní Moravy mluví často kroměřížská akta a to nejen na komorních, nýbrž i manských statcích a ujednou i na alodních panstvích. Jinak nalezneme data v bernových aktech v městském archivu brněnském. Bernové zápisy z valašského kraje obsahují velmi často poznámky o daňových nedoplatecích, tak zv. „Reštech“, které byly častým zjevem i na jiných statcích. Stížnostem z Valašska však věnovaly zemské sněmy vždy větší pozornost, zvláště za tureckých válek 1593—1606. Již tehdy byly odhadovány škody, způsobené táhnoucím vojskem, velikými sumami peněz. Někdy pustošili urození sousedé jeden druhému statky, jak o tom bude zmínka v textu. Pohromy v pobělohorské době, zvláště v prvním desetiletí (1620—1630) poškodily východ země daleko více, nežli ostatní kraje. O majetkových poměrech šlechty poučují nás dobře zápisy dluhů, které měly od r. 1600 tendenci rychle vzestupnou, v kridovním protokolu z r. 1623 v zemském arch. v Brně. Dosti příkladů o sociálně hospodářských nedostatecích v této části Moravy obsahují také jednotlivé svazky Vlastivědy moravské.

²⁾ Stížnosti sedláků na pány a panské úředníky zjistíme zase v arcib. arch. kroměřížském v Dietrichštejnských aktech a kopiích a to jak ze vsí na komorních tak na manských statcích.

³⁾ V předbělohorské době zvláště na panstvích, jejichž majetníky byli Bruntálští z Vrba nebo někteří Potštátští.

⁴⁾ Dietrichštejn a před ním již biskup Stanislav Pavlovský dovedl čelit

nebyl vždy a všude přímočarý, naopak dosti často střídavý. Závisel na přesvědčení vrchností, která se nezřídka měnila, a jinde zase na protireformační činnosti, která byla stále intenzivnější, třebaš neměla pozitivního výsledku.⁵⁾ Šířící se reformace byla dvojího směru: augsburského, posilovaného stejnorodým živlem ze severní Moravy a ze Slezska — Krnovska, zvláště z bližšího Opavska,⁶⁾ a českobratrského, který měl několik pevných středisek v karpatském Podhoří a v blízké střední Moravě.⁷⁾ Tu a tam vyskytli se i novokřtenci, jejichž dva domy nejdále na východě jsou známy v Čejkovicích, na panství to Přemka a po něm Arkleba z Vickova.⁸⁾ Jednotlivě žili novokřtenci i ve středu země, nejčastěji na mlýnech.⁹⁾ Také židé, jejichž hlavním střediskem bylo panství helfenštejnské, čejkovické a vsetínské,¹⁰⁾ a kterých přibývalo v pobělohorské době, vnikali do hornaté východní a jihovýchodní Moravy.

Obecně naznačené poměry v oblasti karpatských hor a v tak zv. karpatském Podhoří nejsou na pohled odlišné od situace v ostatních krajích moravských v té době. Podíváme-li se však podrobněji na život ve zmíněné části země, jejíž lid nazývají soudobé prameny v zemsk. archivu brněnském, opavském, těšínském i arcibiskupském v Kroměříži Valachy, zjistíme přece zvláštnosti. Postihuje je v biskupských kopiích již František Černý a zmiňuje se o nich ve své práci.¹¹⁾ Ukazuje na rozdíl mezi

reformaci na komorních statcích, ale nebyl s to jí zabránit na lénech, na nichž se drželi nekat. predikanti ještě několik let po Bílé hoře. Viz Snopkův čl. Akta kardinála z Dietrichštejna z l. 1619—1635 v ČMM, roč. 39, str. 98—194; jinak viz Volného Markgrafschaft Mähren, sv. I, IV. a téhož Kirchliche Topographie.

⁵⁾ O rozšíření augsburského vyznání zasloužili se zde zvláště Bruntálští z Vrba a několik drobných rytířů. Českobratrství podporovali Žerotínové, Jan st. Skrbenský a Jan Jetřich z Kunovic. Bratrská knihovna z jeho statku dostala se po Bílé hoře do rukou Dietrichštejnových. Dosti správných údajů o druhu reformace zde má zase Vlast. mor. (jednotl. okresy).

⁶⁾ Doklady o tom uvedu v jiné své práci; zná je také Volný v uv. díle a z části i Zukal v Slezských konfiskacích 1620—1630 (Praha 1916) a v Liechtensteinische Inkquisition (Opava 1912).

⁷⁾ Byl to Uher. Ostroh (město Jetřicha z Kunovic, v němž propadla protireformaci výše zmíněná bratr. knihovna), Uh. Brod, Strážnice, Přerov, Lipník, Val. Meziříčí a j. m.

⁸⁾ Podle přiznávání listů bernových byly zde již od r. 1587 stále 2 domy.

⁹⁾ Tamtéž zjistíme 3 mlýny v Chropyni, najaté novokřtenci a podle několika poznámek byli jednotlivě na Hranicku v době Zdeňka Žampacha z Potštejna, který žádal o novokřtence k opravě svých mlýnů ještě po Bílé hoře. Dietrichštejn mu odepřel svolení. Nelze však o novokřtencích zjistiti, byli-li na Hranicku trvale či jen dočasně na práci.

¹⁰⁾ Nejstarší číselné zprávy o židech na jednotlivých moravských panstvích obsahují zase asi bernová akta. Na helfenštejnském panství přiznávala vrchnost koncem 16. stol. 35 ženatých a 15 neženatých židů, na vsetínsko-čejkovickém 12 ženatých a 13 neženatých.

¹¹⁾ Moravští Valaši, ČMM, roč. 33 (1909), str. 362.

Valachy a sedláky poddanými nebo Valachy a lidmi poddanými. Jinak vytýká starší i novější literatura některé ethnografické zvláštnosti valašského lidu,¹²⁾ který překvapoval také určitými duševními a pracovními schopnostmi v míru i za války. Několik zajímavých dokumentů o tom nalezneme zase v Dietrichštejnských aktech v kroměřížském archivu. Čteme-li je, neujde naší pozornosti nezkrotná touha Valachů po volnosti a skoro vrozený odpor proti starým řádům. Zvláštností života a prostředí valašského lidu bylo více, ale poněvadž zřetelněji vystupují teprve v bělohorské a pobělohorské době, jest účelnější zmíniti se o nich podrobněji až dále.

Do nedávna poukazovala literatura na zvláštní postavení Valašska spíše pod zorným úhlem náboženské historie od let vítězné protireformace pobělohorské až do doby tolerančního patentu Josefa II. (1781), pak byla věnována pozornost valašskému právu a instituci valašských portášů,¹³⁾ zřízené r. 1658, zatím co nejnovější práce si všímají a kriticky hodnotí historii Valachů nejen v rozsahu jejich území, nýbrž i v jejím vztahu k dějinám celé země, po případě českého státu. V širším významu vystupuje historie Valašska poprvé v bělohorských letech, zejména po r. 1620. Tehdy po několik let se rozhodovalo na území východní Moravy a v přilehlých slezských krajích o vývoji pobělohorských akcí Ferdinanda II. proti všem jeho nepřátelům a o osudu českomoravské emigrace. Mnozí z exulantů útočili v řadách nepřátel proti císařským vůdcům na východu země, poněvadž útok s této strany se jevil výhodný strategicky i diplomaticky. Z císařských vůdců na Moravě vynikal kromě několika generálů jako Valdštejna, Marradasa a j. kardinál z Dietrichštejna, olomoucký biskup, jemuž jako zemskému gubernátorovi bylo svěřeno hájení panovnických zájmů a moci. Kardinál byl také z moravské šlechty a věrný císaři jediný schopný muž, který zcela pochopil nebezpečí nepřátelské akce, organisované při severní a východní hranici země, a který nepodceňoval úspěchy emigrantské agitace na Moravě, tentokrát šířené mezi lidem, zejména valašským. Dietrichštejn poznal Valachy dobře již v předbělohorských letech a z různých dokumentů v arcib. archivu jest zřejmo, že mu byli sympatičtí, že byl několikrát jejich ochráncem anebo spravedlivým soudcem a to jak na biskupských komorních a manských statech, tak, byl-li žádán, na zemských statech. Z konce 16. a počátkem 17. stol. máme doklady, že také zemský sněm a hejtman moravský byli nuceni vystupovati na ochranu Valašska a jeho lidu proti různým násilím a škodám, ale že také

museli Valachy kárati a hroziti jim tresty, budou-li poškozovati jiné. Avšak všechna napomenutí a hrozby valašský lid nejen neapravily, nýbrž spíše posilnily jeho odvahu, ne-li zvůli, která rostla, když ji začali podněcovati a k osobnímu prospěchu zneužívatí někteří šlechtici, zvláště za tureckých válek, jak bude o tom dále zmínka. Nepřekvapuje proto stálý neklid mezi valašským lidem, který se dal také snadno strhnouti do proudů bělohorského povstání. Ani po zdolání povstání neustali Valaši v odboji proti císaři a svým vrchnostem. Jitřili tím i ostatní lid v zemi a podporovali delší dobu po r. 1620 nadče emigrantů na pomstu a návrat do vlasti. Tak se stává po r. 1620 historie Valachů na čas podstatnou a zvláštní kapitolou v pobělohorských dějinách českých a českomoravské emigrace, jak ukazují zejména práce Hrubého a Odložilíkova.

Rozsah a podmínky nepřátelské agitace proti Ferdinandovi II. na Hranicku a okolních valašských statech za Mansfeldova vpádu 1626-1627. Dietrichštejnova obava ze zkázy země podle jeho dopisů Dingenauerovi.

Obsah Hrubého monografie o Ladislavovi Velenovi z Žerotína¹⁴⁾ a Odložilíkova první část článku Ze zápasů pobělohorské emigrace¹⁵⁾ líčí podrobně na podkladě dosud málo známého nebo vůbec neznámého materiálu zahraničních archivů vývoj všech nepřátelských akcí proti Ferdinandovi II., zejména těch, kterých se účastnila pobělohorská česká emigrace. Hrubý i Odložilík si všímají a kriticky hodnotí vlivné postavení proskribovaného Veleny z Žerotína, zemského hejtmana za povstání, které zastával od r. 1621 (vedle několika jiných českomoravských vyhnanců) spolu s krnovským markrabětem Janem Jiřím ve službách zimního krále českého Bedřicha Falckého nejdříve na dvoře sedmihradského vévody Bethlena Gabora a později v dánských službách. Odložilík, zvláště však Hrubý, se snaží zjistiti rozsah a výsledek všech styků Velenových a jeho emigrantských druhů¹⁶⁾ s jejich souvěrci a přáteli na Moravě. Náleželi k nim zejména dva Žerotínové na Meziříčí pod Rožnovem, Šmerhovští, usazení v Hranicích a na manství Rousku, Želečtí na manství

¹⁴⁾ Vydal Historický klub v Praze 1931. V člancích vyšla práce v ČCH, roč. 35 a 36.

¹⁵⁾ ČMM, roč. 56 (1932).

¹⁶⁾ Jejich jména, pokud nejsou uvedena v uv. Hrubého, Odložilíkově a Zukalově spise, doplňuje ještě jiná práce Zukalova, Paměti Opavska (Opava, 1912), jsou: Jindřich Matyáš z Thurnu, Jan Jakub hr. z Thurnu, Václav Bitovský z Bitova, Bernard a Jan star. Skrbenský z Hříště, Jan Adam z Víckova, Beněš Pražna z Bílkova, Ctibor Žernovský, Jan Šelendorf, Jiřík Soběhrd, David Tamfeld, Alexander Holub a j.

¹²⁾ Tuto otázku zejména studuje Frant. Pastrnek v čl. O původě moravských Valachů, ČMM, roč. 31 (1907), str. 113-119.

¹³⁾ Pojednává o jejím vzniku, vývoji a významu Kadlec: Valaši a valašské právo (v zemích slovanských a uherských), Praha 1916. — O zajišťování bezpečnosti Moravy, zvláště Valašska za třicetileté války viz Notizenblatt, 1876, str. 61.

Vsechovicích a četní jiní jedinci i mezi měšťany a venkovským lidem.

Morava měla být nejdrívě jevištěm odvety bělohorské porážky, poněvadž poměry moravské země jak v přípravě tak v provedení odvetné akce v l. 1621 až 1627 vzbuzovaly naději na možný úspěch. Přípravné a zajišťovací práce se rychle prováděly na území sousedního Slezska a Kladska. Když se vojsku Ferdinanda II., jehož výborným a horlivým informátorem o hrozcím nebezpečí Moravě byl Dietrichštejn, podařilo dobýt kladské pevnosti, ne však zameziti vpádům nepřátel do moravských krajů na severu a na východě, rostla podle Hrubého nová proticísařská armáda kolem Nisy již v květnu a červnu r. 1621. Koncem první polovice července byla v čele s markrabětem krnovským Jiřím již v Opavě. Od toho času až do r. 1627 zůstalo hlavní město Opavska hlavním a nejvhodnějším střediskem veškerého podnikání emigrace pod markrabětem krnovským jako v letech 1626–1627 pod dánskými veliteli Mclavem a Arnoštem Mansfeldem.

Po celých sedm let 1621 až 1627, v nichž se zdálo vítězství dosažitelné, hledal Velen z Žerotína prostředky k podvrácení císařské moci. Z nich nejúčinnější měla být nová vzpoura proti Ferdinandovi II. na Moravě.¹⁷⁾ Vůdcům emigrace šlo tenkrát více o podnícení lidového odboje, který vzrůstal stále nebezpečněji ve středu země a na Valašsku již od r. 1620.

Ohniskem valašské vzpoury, od r. 1620 každoročně se opakující, nebyla jen panství, jež počítá dnešní národopis za jádro Valašska, meziříčsko-rožnovské asi se 671 selskými usedlostmi a vsatské s 398, na nichž Jan Adam z Víckova, vůdce Valachů, tvořil své odbojné roty, nýbrž i panství, která se rozkládala buď z části nebo zcela v tak zv. valašském Podhoří jako hranicko-drahotušské s 1202, helfenštejnské (lipenské) s 896 a lukovsko-rymícké s 563 a panství nedaleko uherské hranice jako vizovské s 369, broumovské s 1126 a z části světlovské s 612 usedlymi.¹⁸⁾

Údaje o vojenské pomoci Valachů, pokud jsou uvedeny v literatuře, dosahují někdy vysokého čísla. Odložilík odhaduje podle literatury valašskou pomoc v době kladské akce na jaře r. 1621 na 500 až 600 mužů,¹⁹⁾ d'Elvert podle zprávy ze 7. října 1621 uvádí 10.000 mužů, kteří spolu s Bethlenem Gaborem pu-

¹⁷⁾ Velen z Žerotína vybízel moravské Valachy k odboji četnými patenty v l. 1621–1622, jak se o nich zmiňují Slezská acta publica V., 58; d'Elvertovy *Schriften historisch-statistisch. Sektion*, XVI., 125, *Snopek v ČMM*, roč. 37, str. 413, Hrubý v *uv. čl. v ČCH*, roč. 35, str. 502 a obecně se jich dotýká také Odložilík na str. 42. Podrobný obsah Velenových patentů, o nichž určitější zprávy — podle získané informace — jsou v markraběcím archivu krnovském, však není dosud známý.

¹⁸⁾ Podle berňových akt z konce 16. a z počátku 17. stol.

¹⁹⁾ V *uv. čl.*, str. 42.

stošili Moravu,²⁰⁾ Hrubý pak podle Dietrichštejnovy relace do Vídně ze 26. července téhož roku mluví o 8.000 Valaších, jimiž byl posílen lid krnovský na tolik, že se pak císařské vojsko za vpádu krnovského markraběte do moravské země nesmělo odvážiti na východ za řeku Moravu. V březnu r. 1622 již znovu prý zverboval Jan Adam z Víckova na 300 Valachů²¹⁾ a k 5. květnu téhož roku mluví zpráva o spojení Velen z Žerotína s 1000 Valachů.²²⁾ Podle Vlastivědy moravské sebralo se r. 1625 na 1800 valašského lidu z meziříčska, vsatska, broumovska, lukovska a světlovska pod vedením Jiříka Krnovského, který přepadl Španěly, vracející se z Těšínska.²³⁾ Mnoho dat o bouřících se Valaších v l. 1620 až 1623 nalezneme také v několika svazcích Vlastivědy.²⁴⁾ Poměrně málo zpráv o Valaších a jejich poměru k emigraci zná literatura pro r. 1626–1627, kdy vévoda Arnošt Výmarský a Mansfeld, oba dánští vůdcové, vtrhli z Opavska do Moravy.²⁵⁾ Jen Hrubý se dotýká stručné zprávy o pobytu Velen z Žerotína r. 1626 na Vsetíně.²⁶⁾ Podrobněji pak mluví o pomoci lidu z valašských hor i blízkého území hranickolipenského vévodovi Výmarskému a Mansfeldovi exekuční akta v kroměřížském archivu.

Valašské povstalce však nenalzáme výhradně jen na straně císařských nepřátel, jak by naznačoval předchozí výklad. Shledáváme se s nimi v téže době, třeba v menším počtu, také po boku císařských vojsk, ale zmínky o nich jsou neurčité. Pro charakteristiku všech vzpour Valachů jest pozoruhodné, že jak vystupovali vojensky v proticísařských a někdy i v císařských řadách, tak často se bouřili proti svým vrchnostem anebo drancovali pozemky a dědiny sousedních pánů a nezřídka hodně vzdálených.

Na počátku práce naznačil jsem jen obecně situaci východní Moravy a dotknul se sociálních rozdílů mezi Valachy, jak se o nich zmiňují biskupské kopiáře. Podle jejich zpráv upozornil jsem také na odbojnou tendenci valašského lidu již v předbělohorské době, v níž nescházely příčiny, které jej nutily k neklidu a skoro ke zvůli. V literatuře se obvykle poukazuje na vojenské vydírání, ochuzující skutečně již od konce 16. stol. valašské usedlíky i jejich vrchnosti,²⁷⁾ k němuž po Bílé hoře pak přibýly

²⁰⁾ D'Elvert, *Schriften*, XXII., 104.

²¹⁾ V *uv. čl.*, str. 524.

²²⁾ Slezská acta publica V., str. 58.

²³⁾ Vlast. morav., okr. Frenštátský, str. 78.

²⁴⁾ Okr. Val. Meziříčí, Hranický, Lipenský, Holešovský a j.

²⁵⁾ Směr tažení Výmarského a Mansfelda z Opavska do Moravy popisuje Zukal, *Paměti*, str. 68 a 74.

²⁶⁾ Tamtéž, str. 526.

²⁷⁾ Sumy peněz, představující rozsah škod, způsobených vojskem za tureckých válek 1593–1606, obsahují akta, přiložená k přízn. listům berňovým.

tiživé válečné náklady.²⁸⁾ Nespokojenost lidu i šlechty podněcovaly už před r. 1620 také veliké zemské dávky, o jejichž snížení nebo prominutí často žádali, po případě je vůbec nechťeli platiti. Na př. Václav Nekeš z Landeku na Lukově žádal r. 1592 a pak po několik let o prominutí zemské berně, která byla uložena jemu i sirotkům po jeho zemřelém bratrovi na Vsetíně.²⁹⁾ Žádost odůvodňoval velikou škodou, kterou utrpěl na své živnosti a svém statku, poněvadž musel „drahně osob, čeládky jak s koňmi tak pěších pro ochranu a opatření před nenadálými vpády svých sousedů, čímž (byli) poddaní jeho ochuzeni, proto on nemohl vybírat berně, ale ještě 1000 zl. vynaložil a dlužil, — aby tedy mu herni odpustili.“ O hromadném odpírání zemských dávek mluví akta na panství hranickém, jehož majetníci r. 1599 Jetřich z Kunovic a od r. 1600 Zdeněk Žampach z Potnštejna přiznávali a oznamovali do Brna, že ze 27 rytířských osob na 27 dvorcích a neosvobozených domech nechce platiti 11 rytířů.³⁰⁾ V jiných případech nemluví akta o odpírání berně, nýbrž jen o tak zv. „reštech“, které byly ještě po 10 až 15 letech nezaplaceny.³¹⁾ Nepokojným živlem na Valašsku, více však ve valašském Podhoří a odtud dále do středu země byli bývalí svobodní dvořáci, jejichž výsady zrušil zemský sněm r. 1597 a uvedl je za určitý plat v poddanost několika vrchnostem.³²⁾ Bývalí dvořáci protestovali pak nejen proti zemi, nýbrž i svým pánům, jichž neuznávali. Kromě zhruba známé historie o odbojích valašských poddaných proti vrchnostem³³⁾ nechybějí také zprávy o skutečné zvůli Valachů, kteří se rádi a často pouštěli do světa „na čatu“³⁴⁾ Této živnosti se přiučili Valaši od žoldnéřů, táhnoucích jejich krajem, zvláště za tureckých válek od r. 1593 a za vpádu Štěpána Bočkaje do Moravy. Na čatách kradli Valaši dobytek, zejména koně, a pouštěli se až do Opavska, Těšínska a nezřídky přes hranice do Uher. V uherské zemi prodávali koně a někdy také obilí Turkům. Za turecké války podezíral zemský sněm z těchto obchodů dokonce i některé urozené osoby, které jezdily nakupovati až do Kroměříže, a hrozil jim přísnými tresty. Avšak ani pak tyto obchody neustaly.³⁵⁾

²⁸⁾ Ukazuje na ně také Hrubý v uv. čl., ČCH, roč. 35, str. 499 a násl. Zprávy o škodách, způsobených vojskem v pobělohorských letech, mají jednotlivé okresy, Vlast. mor., také Volný v Markgrafschaft Mähren a d'Elvert v Schriften, sv. XVI., XXII. a j.

²⁹⁾ Podle akt, přiložených k berňovým listům v měst. arch. brněnském.

³⁰⁾ Tamtéž.

³¹⁾ Tamtéž. Několik zajímavých dokladů o tom jest také v arcib. arch. z l. 1615—1619, v nichž byl kardinál správcem zemsk. peněz.

³²⁾ Stížnost 34 půhončích, kteří měli postavení svob. dvořáků, z olom. kraje k císaři v zemsk. arch. v Brně, Bočkova sb., č. 854.

³³⁾ V uved. okresech Vlastivědy mor.

³⁴⁾ Zukal, Paměti Opavské, str. 194. Jiné doklady o tom jsou v arcib. arch. a při berňových aktech brněnských.

³⁵⁾ Tamtéž. — Také v arcib. arch. z doby (1615—1619), v níž byl Dietrich-štejn správcem zemských peněz.

Vedle všech uvedených rušivých vlivů odehrával se na Valašsku jako v ostatní zemi boj reformace s protireformací, který měl mezi valašským lidem nepopíratelný a někdy dramaticky získaný úspěch pro nekatolictví, jak svědčí úsilovná, ale marná snaha Albrechta z Valdštejna. Jeho úsilí o rekatolisaci na vsatském panství mírnil sám Karel star. ze Žerotína.³⁶⁾ V arcibiskupském archivu nalezneme zase několik dokumentů, které svědčí o síle nekatolictví proti katolictví na Valašsku a z nich jako příklad uvádím na tomto místě následující:³⁷⁾

Poměr katolíků k nekatolíkům na Bystřicku, Bílavsku a Lukovsku:

Farnost	Obec	Počet usedlostí	Počet katolíků	Počet nekatol.
Bystřice pod Host.: Předáci městečka konšelé, starší a rychtář byli nekatolíci.	Bystřice p. H. Lhotka . . . Chvalčov . .	190 10 11	150 sotva 20	257 asi 60
Bílavsko:	Bílavsko . . Brusné . . . Slavkov . . . Rychlov . . . Hlinsko . . .	15 14 21 16 —	24 22 12 14 23	40 36 73 53 50
Lukov:	Lukov . . . Příkazy . . . Libosváry . . Mrlínek . . . Vitonice . . .	48 11 15 12 40	ostatní katolíci 25 —	60 3 na 40 na 40 —

O farnostech a k nim přiřazených obcích jest třeba poznamenati, že fary v Bystřici a v Bílavsku byly na panství, jehož majetníkem byl až do Bílé hory Václav Bítovský z Bítova, jeden z čelných moravských rebelantů a později emigrantských vůdců.³⁸⁾ Údaje v tabulce představují nám, jak vysvětluje poznámka 37., poměr a sílu katolíků a nekatolíků již z pobělohorských let, v nichž se již pokoušela o uvedené panství a vsi protireformace.

³⁶⁾ Snopek, ČMM, roč. 37, str. 406. Jinak viz podrobnou zprávu o Valdštejnově protireformaci na Vsatsku ve Vlast. mor., okr. Vsetín, str. 43, 44, 65.

³⁷⁾ Uvedený seznam jest ve Snopkových opisech v arcib. arch. Snopek neudává pramen, z něhož vzal údaje seznamu. Z připsané poznámky se zdá, že autorem nedat. dokumentu byl synovec kardinálův Maxmilián z Dietrichštejna.

³⁸⁾ Byl popraven r. 1628 v Brně. Zprávu o jeho popravě má Hrubý v uv. čl. a Zukal (Konfiskace, str. 75), který podle kroměříž. akt opravuje starší nesprávný údaj o zajetí Bítovského 1633 u Stinavy a popravě 1633, na správný r. 1627 jeho zajetí u Granova.

Data v tabulce svědčí, že její úspěch byl nevalný. Vsatské panství bylo podle exekučního protokolu zcela nekatolické jako manské statky Vsechovice, Rossvald a Meziříčí měly své predikanty ještě r. 1624.³⁹⁾ Na valašsko-meziříčské panství povolal z Lipníka ještě r. 1640 katolík Baltazar z Žerotína P. Jana Jakuba, kterému se podařilo za 8 dní přivést ke katolictví 112 kacířů. V následujících letech dosáhl prý počet konvertentů na 2000.⁴⁰⁾ Zmínka Středovského o obracení nekatolíků v Lipníku ještě r. 1640 vyvrací Dietrichštejnovu zprávu z r. 1628, kdy znovu obnovil městu jeho městská privilegia, že měšťané se již stali katolíky. S podobnými doklady o vývoji protireformace na panstvích východní Moravy shledáváme se v kroměřížských aktech dosti často a ku podivu i na těch, která měla také v předbělohorských letech katolické majetníky. Uvedené zprávy o značné síle nekatolíků na Valašsku ještě dlouho po r. 1620 by svědčily jednak o intenzivní agitaci reformátorů z Uher, po případě z Opavska, ale odtud jen do vydání přísného protireformačního patentu knížetem Liechtenštejnem 25. dubna 1635, jednak že valašský lid přijímal nekatolické vyznání z přesvědčení. Ve skutečnosti však nescházejí dokumenty o tom, že Valaši měnili katolictví za nekatolictví z přímého nebo nepřímého nátlaku vrchností, které bránily vstupu katolických kněží na panství nebo jim odňaly farské pozemky a samy jich užívaly.⁴¹⁾ Celkem však jest patrné a jisto, že většina valašských poddaných — kromě těch, kteří žili na biskupském statku hukvaldském 1213 a kelečském 240 — se hlásila k reformačním vyznáním.

Ze všeho, co zde bylo řečeno o lidu Valašska a valašského Podhoří, vysvitá a potvrzují to zcela zřetelně již soudobé i pozdější prameny, že Valaši byli živel neklidný, neústupný a nenapravitelný i přes několikerou krvavou exekuci jako r. 1606,⁴²⁾ 1623,⁴³⁾ 1627⁴⁴⁾ a 1644.⁴⁵⁾ pokud jsou známé. Nesčetné jsou také patenty, které vydal proti tomuto lidu císař Ferdinand II. anebo jeho jménem kardinál z Dietrichštejna,⁴⁶⁾ později pak zemský sněm. Patenty Ferdinanda III. a jeho nástupce Leopolda I. nenazývají Valachy jinak, nežli lupiči, k jejichž snadnějšímu schytání a vyhubení byla r. 1631 zřízena 1 setnina jezdců o 100 mu-

žích, r. 1638 instituce portašů. Proto se také později kácely lesy, zvláště v pohraničí, zakládaly bezpečné cesty a podél nich odstraňovaly všechny blízké a husté podrosty.⁴⁷⁾

Ve svých horách a lesích cítili se Valaši jisti, bezpečni a proti nepříteli téměř vždy ve výhodě. Hrubý se zmiňuje o Dietrichštejnovu rozkazu, aby valašský lid byl hlídán ve svých horách, když se Bethlen Gabor r. 1623 chystal vedle jiných nepřátel znovu proti císaři.⁴⁸⁾ V kroměřížských aktech nalezneme dosti časté zmínky o kardinálově úsilovné snaze zabránit styku tohoto lidu s nekatolíky a jejich kazateli. Dietrichštejn měl strach z nových velikých vzpour a škod. Rozsáhlé pustošení valašskými rebely líčí ve svém dopise z 22. května t. r. Kašparovi Trsstanskému na Vsvačíně, v němž přiznává svoji bezmocnost vůči rebelům.⁴⁹⁾ Zrovna tak se jeví jeho bezradnost v psaní z 30. září 1624 hr. Žampachovi na Vsetíně. Píše mu: „O prostředcích, kterými by jiným ku příkladu na hrdle i na statcích ztrestání a jim zlý jejich úmysl přetržen býti mohl, při těch nynějších nepřiležitých časích nevíme, leč by nám od VM ukázány byly a takové se nacházely, skrze něž by k něčemu horšímu příčina dána nebyla. — Toho jsme VM k odpovědi tajiti nechťeli, na jiném nejsouc, než kdy a jak možno bude k trestání takových neústupných, neposlušných a lehkomyšlných lidí a zbojníkův napomáhati.“⁵⁰⁾

Kardinálův dopis hr. Žampachovi, končící poukazem na špatné vlastnosti Valachů, jejichž povahu znal dobře, jak již bylo dříve připomenuto, z klidnější doby předbělohorské⁵¹⁾ a na

⁴⁷⁾ Otisk patentů proti Valachům z pozdější doby viz v d'Elvertových, *Schriften*, XVI., 451-452 patent z r. 1638; ib. 480, 597 pat. z r. 1640; ib. 600 pat. z r. 1650; ib. 849 pat. z r. 1669; ib. 749 pat. z r. 1670.

⁴⁸⁾ Hrubý, v uv. čl., str. 535.

⁴⁹⁾ Arcib. arch. Kardinál popisuje Trsstanskému řádění Valachů: — quod intellecto qualiter Valachi rebelles penuria panis laborantes in vicinia subditorum oppida et loca excurrant et cumulatim frumentum et alia victualia in publico foro coementes Domum suam devehant, ut illis hanc commoditatem praxinderemus, literis patentibus statuerimus, ne in ullo loco marchionatus Moraviae pago vel oppido illius districtus aut vicinio aperto forum frumentarium solito celebretur; sed solum in locis clausisset moenibus circumdatis ibique nulli liceat quidquam comparare, qui non a domino suo seu magistratu suae fidelitatis attestationem secum abferat. Cum autem intelligamus — eos facitare in Hungaria et multum ad reprimendam ipsorum insolentiam necessitatis et famis eorum undique accumulatio conducit rogamus d. v. utpote cuius erga S. C. M. illibata fides plurimum nobis commendata existit, ut diligenter adlaboret, quatenus idipsum in comitatu Tentschiniensi statuatur, ita enim fore speramus, ut a latronum istorum insidiis et malevolentia vel fame maceratorum liberemur.“

⁵⁰⁾ Tamtéž.

⁵¹⁾ Podle kroměřížských akt užíval Dietrichštejn často Valachů ve svých službách. Žádal výhradně valašské kapely k svatbám několika členů z jeho rodu anebo k masopustním zábavám, které se konávaly na jeho zámku v Kroměříži. Ale nechybí doklady, mluvící o kardinálově mírnění a krocení Valachů a jejich nespokojenosti, která hrozila propuknouti v bouři jako r. 1617 na Příbořsku.

³⁹⁾ Snopek v uv. čl. Akta kard. z Dietrichštejna, str. 112 (Dodatky).

⁴⁰⁾ Středovský, *Volumen X.*, p. 167.

⁴¹⁾ Plyne se srovnání údajů v bernových listech s údaji, které uvádí Volný, *Kirchliche Topographie*, Vlast. mor. a dokumentují tuto situaci také děkanské matriky z druhé polovice 17. stol.

⁴²⁾ Zukal, *Paměti Opavska*, str. 194.

⁴³⁾ Hrubý v uv. čl. ČCH, roč. 35, str. 547.

⁴⁴⁾ Vlastivěda, okr. Vsetín, str. 64; Snopek, v uv. čl., str. 414.

⁴⁵⁾ Viz Vlast., okr. Vsetín, 64; okr. Val. Meziříčí, str. 189; Snopek, v uv. čl., str. 415. Komisi nad Valachy předsedal tehdy hr. Rottal.

⁴⁶⁾ O patentech viz četné a podrobné zprávy v Hrubého čl.

které zanevřel teprve r. 1619, když se celé Valašsko včetně s jeho hukvaldským a kelečským panstvím přidalo k povstání,⁵²⁾ praví znalci tehdejší doby a poměrů více, nežli na pohled vysvítá. Dietrichštejn hledal v té chvíli prostředky na přísné potrestání Valachů pod zorným úhlem tehdejších vážných poměrů, ale nenalezl vhodného způsobu. Hrubý má několik zpráv ve své práci o tom, jak dlouho a marně informoval Dietrichštejn Vídeň již r. 1621 a v následujících letech o nebezpečí hrozícím Moravě a žádal důrazně, často však marně o pomoc. Proto býval kardinál často roztrpčen, někdy až rozlícen, když Vídeň nedbala jeho relací a návrhů nebo jich pomíjela dlouhým a Dietrichštejnovi nápadným mlčením. Svou roztrpčenost projevil mnohdy veřejně, svou lítost však svěřoval úsečnými německo latinskými větami nemnohým důvěrným přátelům. Z nich, zvláště když mu zemřel jeho oddaný rádce Pavel Michna z Vacinova, kterému také vděčil za darování hranického a helfensteinského panství,⁵³⁾ stál mu nejbližší jeho osobní zповědník jesuita Jiří Dingenauer. Proto také korespondence těchto dvou mužů,⁵⁴⁾ jež byla někdy přísně důvěrná, má nemalý význam a to jak pro charakteristiku osobních vlastností kardinálových tak pro objektivnější zhodnocení různých pobělohorských událostí. Dietrichštejn se jeví ve své korespondenci Dingenauerovi již od r. 1622 jako muž stále citlivější a propadající často pesimismu, v němž skoro pochyboval o příznivém konci tehdejších událostí. Jejich rozuzlení a skoncování skládal zcela do rukou Božích. V l. 1623 až 1626 psal několikrát, někdy týden za týdnem, že konal služby Boží s *Te deum laudamus*, které mu daly klid a sílu, jindy zase líčil, jak těžko nese utrpení sirotek i celé země, že rád by pomohl, ale pomoci mu nelze, když nemůže zachránit ani své. Trpký jest rozklad Dietrichštejnův o bernových nesprávnostech, z nichž jednotlivci těžili vedle Valdštejna, hr. Žampacha, Berky také Maxmilián z Liechtenštejna, o němž se vůbec špatně mluvilo i mezi jesuity. Kardinál však přece chránil Liechtenštejna, jak plyne z dopisu 25. XII. 1623: „Que de Maxmiliáno a Liechtenstein dicuntur, glaub ich schwarlich.“ Počátkem téhož roku (2. III.) psal Dingenauerovi o své nespokojenosti a s obavou: „Marschalk quondam hatt pardon von Ihr Mtt erlangt, ist zu furchten, alle wern gnad erlangen und die frumen lein miessen. — Hier sagt man (ve Vídni jest datován dopis) multa mala, Gott helf iwerl.“ Z jeho názorů o příčině tehdejších nepokojných a zlých časů překvapuje jeho věta v dopise z 3. ledna 1623: „Von Zeitung schreib ich nit, weil sie nitt zum besten; Gott wirdt den seinigen beistehen und die

⁵²⁾ Doklady tamtéž.

⁵³⁾ Svědčí o tom dokument v arcib. arch. z 22. dubna 1622, dtto Mikulov.

⁵⁴⁾ Tamtéž. — Jinak jsem užil opisů korespondence Dietrichštejnovy Dingenauerovi, uložené v Sedlákově pozůstalosti v kněžském alumnátu v Brně. Sedlák však neudává prameny ani místo jejich uložení.

feindt confudirn, alles liegt an dem, das sie giest (= jetzt) sagen, es sei nimer der Rebellion, sundtern der Religion und also qui erant amici, facti sunt inimici“, — tedy že válka proti císaři po Bílé hoře nebyla již odboj, nýbrž boj o náboženství. Jak vážil Dietrichštejn svůj poměr k císaři a k předním katolickým pápám moravským, ukazuje zase v dopise z 1. února 1623: „Hern Magno liebe ich beger zu helfen, wo aber Ihr Mtt interesse versirt ist, bei mir khein freindschaft noch feindschaft.“ Jako nelze pochybovati o úplné oddanosti kardinálově císaři, tak lze také věriti jeho snaze zbaviti se gubernatorského úřadu a odpovědnosti za stále hédnější stav Moravy. Ukázal jsem již v jiné své práci,⁵⁵⁾ že Dietrichštejn se chtěl vyhnouti odpovědnosti za blížící se katastrofu země, kterou tušil již před Bílou horou i v bělohorských letech. Po r. 1620 bránil se také přijati předsednictví a vůbec členství v hlavní exekuční komisi s poukazem na své duchovní postavení. Že přijal proti své vůli úřad gubernátora připomíná znovu v psaní (dto ve Vídni 18. prosince 1623) svému zповědníku, ale způsobem, jaký není znám již z jiné doby: „Walte Gott, ich khundt mit mein bluet remedieren. Clamo non cesso, awer clamor meus non exauditur. Alle dag wird mer geschafft angeschafft. Diese than ursach das ich nitt will minister sein der gewissen ruina des armen landt Mahren. Unangesehen mir oft in Kopf khumbt alle publica zu lassen und hinain zu rassen nit als helfer, weil diß kein unde (= Ende), sandtern fur ein treffer et si hic non essem, wurdten noch mehrer Jamer auf erlegt.“ Svůj zoufalý dopis poslal kardinál Dingenauerovi v době, kdy minulo druhé nebezpečí nepřátelství Bethlena Gabora proti císaři, jehož se již početně zúčastnili Valaši pod vedením Jana Adama z Víckova, jenž dále přepadal také císařské oddíly a pustošil některá panství ve východní Moravě. Dietrichštejn však si více stěžoval císaři na Poláky pod plukovníky Kalinovským a Stojanovským. Podle jeho zprávy, kterou poslal 5. ledna 1624 do Vídne, zůstalo ležením na jeho hukvaldském panství na 15.000 Poláků. Polské vojsko prý vyplenilo, vykradlo a vypálilo všechny dvory a také vraždilo hůře nežli Turci a Tataři na jeho hukvaldském, hranickém, kelečském, kroměřížském a mírovském panství. Odtáhli odtud do Slezska teprve 22. července. Po celou tu dobu i v následujících letech marně psal a jezdil do Vídne, aby vymohl na dvoře potřebné vojsko pro ochranu země, ale vždy bez úspěchu. Pomíjím zde různé výroky kardinálovy z prvních let pobělohorských: na př., že jest na Moravě jako ovce mezi vlky (podobného rčení užíval ke charakteristice Dietrichštejna strahovský opat Questenberg, jeden z hlavních soků kardinálových na straně katolické, jemuž na vrub jako vlivu jeho bratra na vídeňském dvoře lze přičísti nedbání mnohých žádostí kardi-

⁵⁵⁾ Věstník Matice Opavské, roč. 37, str. 29.

nálových⁵⁶⁾ atd. a uvedu-li zde jen několik jeho zoufalých výkřiků z konce r. 1623 až do r. 1626, vysvitne z nich potvrzení jak o podivném chování vídeňského dvora k jeho osobě tak o zubožené Moravě. 7. listopadu 1623 dlel ve Vídni a sděloval odtud, že Berka najímá v Mikulově vojsko. Veliká pomoc prý se očekává také z mnoha jiných míst. Zatím však jest třeba trpěti a Morava má bídne zhynouti (Moravia lader perrit). Avšak 5. ledna 1624 píše Dingenauerovi rovněž z Vídne: „Clamo pro meisque, sed non exaudior“, 23. dubna pak z Mikulova: „Wir zu ein bedler und alle meine guetter vastantur. Clamo scribo Viennam, awer ich schrei in ein waldt, non exaudior, wie ich bin, also bin ich totus.“ — Podobné věty čteme v biskupových dopisech i z následujícího roku 1625 a 1626,⁵⁷⁾ v němž již počátkem května (2. V.) ho děsily zprávy o rozběhlých poslech Mansfeldových po Moravě a od července (23. VII.), že také Bethlen Gabor se chystá k novému vpádu do země. Jakousi nadějí byla mu podrobná zpráva (5. IX.) o vítězství generála Tilliho nad Dány, která ale rychle prchala z jeho mysli, jak svědčí zase list z 20. prosince jeho zpovědníku o císařském vojsku shromažďujícím se v Brně. Na výsledek vojenského zakročení čekalo prý tam obyvatelstvo a celá země s napjetím. On sám prý učinil pro vlast tolik, na kolik stačily jeho síly a poznamenává, že již všichni mají dosti válek a nesvornosti: „Satis enim iam bellorum, satis rixarum discordiarumque habemus.“ Tento zoufalý výkřik pronesl kardinál v témže měsíci, v němž táhl Valdštejn se svou armádou ze Slovenska k přezimování na Moravu,⁵⁸⁾ a v témž roku, na jehož počátku se odhodlal Dietrichštejn poslati do Vídne přímluvný list Štěpána Šmída na Kunštátě, aby se pomohlo zchudlému exulantu Ladislavovi Velenovi z Žerotína.⁵⁹⁾

Hrubý při vzpomínce Šmídova listu, psaného „pravým křesťanským citem“, dobře zdůrazňuje, že kardinál byl jím odzbrojen. Názor Hrubého o jednání kardinálově v té chvíli potvrzuje nahoře uvedený výkřik, o jehož přímém úmyslu sotva lze pochybovati. Uvěří mu každý, kdo přečte všechna akta alespoň

⁵⁶⁾ Dosti dokladů o tom lze čísti v Questenberkových kopiářích ve strahov. arch. v Praze. Z nich čerpal také Straka. Také Pekař poukazuje na teroristické chování Questenberkovo vůči kardinálovi. Několik pozoruhodných dokumentů o tom, jak Vídeň často pomíjela Dietrichštejnovy snahy, jest v arch. minister. vnitra a v opisech v zemsk. arch. v Praze. Z nich jest nejzajímavější kus, mluvící o osudu statku, který propadl Václav Bítovský z Bítova, Bystřici p. Hostýnem a Prusinovicích. Kardinál navrhoval, aby panství dostal Lobkovic, zákulisně však o něj žádal ve Vídni Zdeněk hr. Žampach. Spor o statek mezi uvedenými petenty vynesl Dietrichštejnovi, že byl Žampachem ve Vídni obviněn z úmyslného znehodnocení ceny bystřického a prusinovského panství ke škodě císařského zisku.

⁵⁷⁾ Jiné příklady o Dietrichštejnově bezradnosti a zoufalosti viz u Hrubého ČCH, roč. 36, str. 45.

⁵⁸⁾ Tamtéž, roč. 35, str. 546—547.

⁵⁹⁾ Tamtéž, roč. 36, str. 44.

v kroměřížském archivu, z nichž poznáváme Dietrichštejna jak v postavení biskupském, tak v jeho vystupování na zemských a manských sněmech jako prvního z obyvatel v zemi a konečně v jeho styku s poddanými v předbělohorské i pobělohorské době. V čem se kardinál nikdy nezměnil, jest jeho věrnost císaři a církvi. Jinak zjistíme, že se vědomě a dobrovolně přizpůsoboval skutečným poměrům a zvykům moravské země. Nelze také pochybovati o tom, že mu velmi záleželo na osudu Moravy a že pobělohorská bída vzbuzovala u něho nejen lidskou hrůzu, nýbrž také rostoucí tíhu odpovědnosti. Jí se chtěl zbaviti r. 1617 resignací na olomoucké biskupství, r. 1621 odmítnutím gubernátorského úřadu na Moravě⁶⁰⁾, který mu, jak později několikrát připomněl, byl vlastně vnucen. Zmínil jsem se o nespokojenosti Dietrichštejnově, která zřetelně plyne také z jeho několika dříve uvedených dopisů jesuitovi Dingenauerovi. Časté opomíjení a nedbání kardinálových relací a žádostí o pomoc krutě trpící Moravě císařským dvorem nebývalo vždy jen následkem nedostatku financí a vojska, nýbrž často také tajného zákulisního a mu nepřátelského působení několika vlivných jedinců ve Vídni. Konečně Dietrichštejn narážel na překážky, které těžce odstraňoval, i na Moravě. Jeho kompetenci se vyhýbali někteří moravští šlechtici (Žampach, Valdštejn, Berka a j.) a nalezneme jeho trpké stížnosti i vůči hlavní exekuční komisi v Brně (z r. 1624) a někdy i vůči protireformační komisi, o níž se mělo dosud za to, že mu byla nejposlušnější. Jako příklad mohl bych zde uvést případ o protireformaci na panstvích Karla star. z Žerotína.⁶¹⁾

Předchozím výkladem chci jen naznačiti, že na venek mocné a vlivné postavení Dietrichštejnovo, zvláště v pobělohorských letech, v skutečnosti trpělo různými, dosud méně známými obtížemi. Jejich stíny, jež kardinál nebyl s to odstraniti, zná již také literatura, a zdá se, že nebyly neznámy ani emigrantským vůdcům, kteří jich chtěli plně využiti a stavěli na nich své plány. Není pochyby, že i Dietrichštejn dbal těchto vnitřních neutěšených poměrů, aby nevzniklo ještě větší zlo. Opatrnost a jakási spravedlivost jeví se i v jeho názoru na odboj a vzpouru Valachů. Byl vždy pro přísné potrestání vůdců a inspirátorů, kdežto svedené omlouval a varoval. Tak posuzoval i valašský odboj.

Zmínil jsem se již, že hlavního povstání v l. 1619—1620 se zúčastnilo celé valašské území i s komorními a manskými statky biskupskými a že v následujících letech se bouřil lid hlavně na Meziříčsku, Vsatsku a Lukovsku. Kardinál je varoval mnoha patenty jako někdy v únoru 1625. Tehdy mu připomínal, že „JMC

⁶⁰⁾ O jednání kardinála r. 1621 zmíním se v jiné své práci.

⁶¹⁾ Podle kroměřížských akt z 28. ledna 1625 a z listopadu téhož roku psal kardinál důrazně protireformačním komisařům, že se diví, proč ještě nemá zprávy o vypuzení predikantů p. Karla z Žerotína. Několik trpkých zmínek Dietrichštejnových o Žerotínových predikantech jest také v olom. archivu.

přemoha všechny v rebelii — je v poddanost uvedl. Poněvadž nepokojní lidé nepřestávají Valachův na panství lukovským a vsetínským sváděti k dalšímu rozbroji — protivenství, ke zkáze toho lidu, rozhoduje se JMC proti těm Valachům jako jiným rebelantům mečem a válečnými nástroji procedirovati — než ještě je tímto listem napomenouti.⁶²⁾ O agitaci Valachů, která vyvrcholila v l. 1625—1626, kardinál věděl, že se jí účastní kromě šlechty emigrantské a v zemi se ještě zdržující také četní měšťané z poddanských a královských měst. Exekuční akta z r. 1627 a 1628 mluví přímo o podněcování Valachů hranickými a meziříčskými, nepřímo také opavskými měšťany. Na valašském území působili i nekatolíci z Olomouce a z Uher. Hradiště. Nelze však o měšťanech říci, bydleli-li v té době ještě v městech. či se zdržovali již mimo někde na východě země.⁶³⁾

Ze šlechticů, kteří zůstali po r. 1620 v zemi a určitě popouze-
zeli v l. 1626—1627 Valachy nebo byli podezříváni z popouzení
a účasti, jmenují se zvláště Jetřich a Bernart ze Žerotína na Val.
Meziříčí, Jan Šmerhovský z Lidkovic a jeho manželka Kača na
Rousku, Mikuláš a Bernart Želecký na Vsechovicích u Kelče, bý-
valý man na Babicích,⁶⁴⁾ David Tamfeld z Tamfeldu a nějaký
Rosecký, oba na dvorech v Hranicích, Žernovští a Chorinští,
u nichž se však neuvádí křestní jméno. Mimo podezření byl na
Valašsku v uvedené době jedině Baltazar z Žerotína na Meziříčí,
Jan hr. Rottal a hr. Žampach. Avšak Rottala, který se narodil
r. 1605 a r. 1644 vystupuje jako hlavní osoba při hromadné po-
pravě Valachů, podezírá akt z účasti na hlavním odboji r. 1620,
ale promíjí mu, že byl v té době ještě nezletilý.⁶⁵⁾ Pokud se týče
Žampacha, jak již bylo řečeno, ten sice stál na straně císaře,
nikdy však nepožíval úplné důvěry. Kardinál pak právě v této
době projevil mu svou nespokojenost v protireformačních akcích
a v únoru r. 1626 ho podezíral z nesprávných manipulací s mo-
biliemi po odsouzených rebelech olomouckých.⁶⁶⁾

Všichni vyjmenovaní šlechtici, kteří se po hlavním povstání
znovu zpronevěřili císaři za mansfeldovského vpádu na Moravu

⁶²⁾ Arcib. archiv.

⁶³⁾ Podobných zákazů, jako 19. dubna 1622 (opis v arcib. arch.), jimiž
kardinál zakazoval měšťanům, zejména z Brna a Olomouce, aby vycházeli
na venkov poslouchati haeretických kázání, při nichž se dějí veliké zmařky
vzpourey, vydal Dietrichštejn jménem Ferdinanda II. více. — Pokud se týče
rozsahu nekatolictví v Olomouci, není asi zcela správná domněnka Nešpo-
rova (Lid. noviny, odp. 21. IX. 1931: „Vývoj Olomouce“): Pokatolčení měst-
ské rady v Olomouci za biskupa Prusinovského, Pavlovského, zvláště Die-
trichštejna, že město muselo téměř násilím býti přivedeno r. 1619 na stranu
vzbouřených moravských stavů. — Seznam nekatolíků v měst. arch. olom.
z r. 1626, sign. IV./1590 vypočítává po šestileté reformaci v městě ještě na
310 nekatolíků, jmenují se většinou ženy, ve všech čtyřech městských čtvrtích.

⁶⁴⁾ Vlast. mor., okr. Hranice, str. 147.

⁶⁵⁾ Arcib. arch., Dietrich. akta, dto 10. II. 1623.

⁶⁶⁾ Tamtéž, koncept ze 4. II. 1626 a jiné dokumenty.

1626—1627 a již před tím, ale tajně, mařili císařskou akci vojen-
skou i protireformační, měli statky a svá sídla na Valašsku.
O Jetřichovi a Bernartovi z Žerotína, kteří spolu s Baltazarem
byli majetníky z části alodního a z části manského statku Val.
Meziříčí s Rožnovem a Krásnem, praví konfiskační akt z 18. srpna
1627,⁶⁷⁾ že první dva se znovu a hrubě provinili proti JMC a JMK
při nedávném vpádu nepřátel do Slezska a Moravy. Radili ne-
příteli, podporovali ho a vedli. Jetřich pak prchl ze země do
Sedmihradska a Bernart zůstal dále ve vojenských službách ne-
přátel. Oběma byl konfiskován jejich majetek, dvě třetiny z ne-
dílňného statku meziříčského. Dostal je po nich majetník třetí
třetiny Baltazar z Žerotína. V konfiskačních aktech se mluví
také o rozděleném majetku na čtvrtiny. Ze srovnání údajů vy-
chází na jevo, že nárok na čtvrtý díl si činila Anna Marie, dcera
Jetřichova. Byl jí však přiznán nárok na věno ze statku, a to
2.000 zl.

Jméno znovu provinilého člena z rodu Chorinských není zná-
mo. Za to však podrobně vykládají kroměřížská akta o šetření
Mikuláše a Bernarta Želeckého z Počenic. O Bernartovi, který
tvrdil, že jest nevinný, byl sepsán protokol městskou radou ke-
lečskou 9. listopadu 1627.⁶⁸⁾ Purkmistr a rada města Kelče uči-
nili tak na jeho žádost a potvrdili výpovědi několika poddaných
z manské dědiny Vsechovic jako svědků. První svědčil a přísahal
Václav Krejčí: „že rytíř Bernart Želecký s námi v lesích zůstá-
val, bos časem chodil a nikam se neodchyloval“; Jan Šimků, že
„B. Ž. v lesích s námi se skrejšval, vodu si nosil i chléb s sebou
v košíku“; Tomáš Příleský, mlynář, že „p. Bernart se v lese skrejš-
val jako my, u mně v mlejně častokrát si vařil a nikde nejezdil,
vždycky hranických vojáků se stranil, kteří tam leželi“; Matěj
Plisbu, že „p. Bernart s ním v lesích bejšval, nikde dále od něho
nebyl, že když Mansfeldovo nepřátelské vojsko, jdoucí do Ho-
lešova, ve Vsechovicích se stavilo, on p. Bernart před ním se
skrýl a k Rakovymu ušel“. — Svědectví o Mikuláši Želeckém pak
podala a pečeti potvrdila Barbora Šmerhovská, rozená z Hartun-
kova, na svém domě v Hranicích rovněž r. 1627.⁶⁹⁾ Výpověděla:
„Přijedouc jednoho času týž p. Mikuláš na saňkách s dvěma
koňmi sedlskými do města Hranic ke kapitánovi Mayerovi⁷⁰⁾
za příčinou poddaných strany kontribuce a strany vězňů pod-
daných k Helfenštejnu přináležejících, Mikuláš k nástěvě přišel

⁶⁷⁾ O chování a postavení Jetřicha z Žerotína, který již 22. května 1624
byl pryč ze země (d'Elvert, *Schriften* XXII., 387) a několikrát se objevuje
na Opavsku, viz Hrubého ČČH, roč. 35, str. 526, roč. 36, str. 30. Exekuční
akta o Jetřichovi a Bernartovi z Žerotína jsou v arcib. arch.

⁶⁸⁾ Tamtéž; orig. protokolu, ověřeného měst. pečeti. Stejným způsobem
byl sepsán protokol s many bratry Mošovskými, který podepsal hradecký
hejtman Jan Křištof Tvardava.

⁶⁹⁾ Tamtéž.

⁷⁰⁾ Podle Zukala byl kapitán v dánském vojsku.

do domu mého a dověděl se o něm kapitán Kašpar Laryš,⁷¹⁾ ležící zde s rejtarstvem, přišel a na něho otázku učinil: Je-li p. Viléma Želeckého bratr. On se přiznal. Laryš ho žádal, aby k němu do quartyru ho navštívil a věci tyto mluvili. Že jest měl od p. komisaře nejvyššího poručení, aby na statku téhož p. Mikuláše a bratří jeho nedílných všelijaké škody činil, buď ohněm, neb jinak vše kazil, však že pro bratra Viléma Želeckého, jemuž jsem z vězení pomohl, toho jsem učiniti nechtěl, — žádal p. Mikuláše, poněvadž jest slyšel, že by dobré chrty měl, aby ho p. Mikuláš daroval. On žádosti jeho chrtici daroval a nechtě i kapitán Laryš z domu mého odjít, pana Mikuláše mocně přikázal a do kvantim jest vzal, vypůjčiv mu od Davida Tamfelda⁷²⁾ koně, když k Holešovu mušketyry vyprovázal a žádal, aby na cestě do Všechnovic ho vyprovázal.

Obě svědectví jsou pozoruhodná. První jest zajímavé výpovědi poddaných o jejich pánu Bernartovi Želeckém, jemuž přes dokazovanou nevinu bylo odňato léno Všechnovice a uděleno olomouckému kanovníku Ondřejovi z Laziska. Mikuláše, který se podle svědectví stýkal s nepřátelskými důstojníky, rovněž stihl trest. Jeho potrestání spadá na vrub Laryšovy mrzkosti. V nárazce na Laryše na poručení nejvyššího komisaře lze snad myslet na Velen z Žerotína, který v tu dobu — někdy v posledních měsících r. 1626 — intenzivně organizoval z Opavy vojenskou akci proti císaři, a jejímž střediskem na Moravě, jak lze souditi ze všech exekučních protokolů 1627-28, bylo město a panství Hranice.

Podle exekučního protokolu hranického propadl trestu také starý Jan Šmerhovský. Jemu byly vytýkány styky s Dány, kterým poskytl 180 zl. Za Mansfeldova vpádu dlel Šmerhovský se svojí manželkou Kačou častěji v Hranicích, nežli na svém manském statku Rousku. Kardinál se ujal tohoto konfiskovaného léna r. 1628 a udělil je r. 1630 Martinovi Samogymu.

Po odsouzení meziříčských Žerotínů, bratří Želeckých, Šmerhovského a několika jiných rytířských osob, usazených v Hranicích anebo na blízkých menších statcích, překvapuje, že byl později přijat na milost David Tamfeld, odsouzený již za účast na hlavním odboji 1619—1620 ztrátou jedné třetiny majetku (jelikož žádný neměl, tedy k pokutě 100 zl.), který byl v době Mansfeldově dánským důstojníkem. Tamfeld byl omilostněn asi na přímluvu Zdeňka Žampacha, jenž se již r. 1624 hlásil před konfiskační komisí jako Tamfeldův plnomocník.⁷³⁾

Hranice pak se nestaly důležitým střediskem informačním teprve od příchodu dánského vojska, nýbrž byly jím již před tím. Město dobyl 20. října 1626 Jan Jakub hr. z Thurnu, když

dříve vyplenil okolí Nového Jičína a vydíral daně na Kravařsku.⁷⁴⁾ Pádem Hranic získala dánská akce důležitou strategickou oporu a zcela spolehlivé informační místo, jehož potřebovala Opava, tehdejší ústředí vojenské a diplomatické práce Míslava a Velen z Žerotína. Avšak jak naznačuje Vlastivěda moravská a podobně také líčí exekuční protokol, nelze vlastně mluvit o dobývání Hranic hr. z Thurnu. Hraničtí měšťané — muži, ženy a děti — rádi prý mu otevřeli městské brány a přijali ho jako brzy na to dánské vojsko.⁷⁵⁾ Proto pozdě již nařizoval (1. listopadu 1626) Dietrichštejn svému hranickému úředníku, aby poddané, kteří se zpronevěřili v minulých letech, zase přivedl k věrnosti a poddanosti, i ty, kteří ještě zůstávají nevěrní, ne však tresty a příkrostí, nýbrž laskavostí.⁷⁶⁾ Rozkaz kardinálův, který věděl již o pádu Hranic a jistě také o chování měšťanů, překvapuje. Snad chtěl rozkazem čelit ztrátě sousedního města Lipníka, na jehož zachránění jako hradu Helfenštejna mu velmi záleželo. Dietrichštejn z obavy před tímto nebezpečím zajišťoval zemi rychlým opevňováním Kroměříže a Uherského Hradiště. 23. září t. r. poručil, aby město Uher. Hradiště jako pevnost JMC bylo dobře opevněno k ochraně tam se utíkajícího obyvatelstva. Poněvadž k této opravě pevnosti nestačily městské lesy hradišské, byly již „od 7 let od soldatesky na hlavu vyhubeny“, rozkázal jménem císaře vrchnostem a správcům panství ostrovského, velehradského, buchlovského a napajedelského, aby dovolili káceti stromy ve svých lesích a dodávati proviant.⁷⁷⁾ K obléhání Hradiště však nedošlo. Zmařilo je objevení se Valdštejna na Moravě koncem r. 1626 a jeho úspěšný vpád do Slezska následujícího roku, který rychle pokračoval k úplnému nezdaru celé proticísařské akce Dánů a jim pomáhající emigrace. Moravským emigrantům nenaskytla se již nikdy potom tak příznivá doba k vyplnění jejich naděje na návrat jako za Mansfeldova vpádu do Moravy r. 1626 až 1627, k jehož vítězství pomáhala tehdy ještě v zemi dlicí nekatolická šlechta, zvláště pak velikým počtem lid. V pozdějších letech znemožnily každou naději nepřátel a v jejich řadách žijících českomoravských emigrantů na jakýkoliv úspěch proti císaři z východu Moravy změněné poměry politické a náboženské na Opavsku. Převrat poměrů v opavském knížetství ve prospěch císaře si vynutily liechtenštejnské a biskupské konfiskace rebelantů a protireformace. Protireformační i konfiskační komise opavská zjistila pak v nejednom případě viníky, jejichž zrádná práce měla vliv a také úspěch na Moravě. Jakého rozsahu a nebezpečí byl tento vliv, líčí podrobně již

⁷⁴⁾ Zukal, Paměti Opavska, str. 70.

⁷⁵⁾ Praví tak exekuční protokol s Hranickými. — Jinak viz Hrubého čl. ČČH, roč. 36, str. 45.

⁷⁶⁾ Koncept v arcib. arch.

⁷⁷⁾ Tamtéž.

⁷¹⁾ Stejně.

⁷²⁾ Stejně.

⁷³⁾ Podle konfiskačního protokolu.

dříve připomenutá exekuční akta města Hranic, Lipníku a akta, mluvící o vzpouře Valachů.

Hranická exekuce.

Naznačil jsem na počátku této práce poměry a také okolnosti, které působily nespokojenost na hranickém a lipenském panství a neklid na některých valašských statcích již v předbělohorské době. Při Hranicích jsem poukázal na odpor mnoha šlechticů k řádnému placení zemských berní. Daně jako i vrchnostenské platy odpírali také v pobělohorských letech. Podle Snopka napomínal Dietrichštejn ještě 14. ledna 1626 rytíře na hranickém a helfenštejnském panství, aby zaplatili nedoplatky do důchodů biskupských a přistoupili ke katolické víře.⁷⁸⁾ Jinak, aby se vyprodali do 6 neděl. Sotva pak lze pochybovati, že se tyto nespokojení drobní rytíři hlavně zasloužili o úplnou vzpouru hranických měšťanů a lidu na panství. Koncem 16. a počátkem 17. stol. přiznávala vrchnost na hranickém statku vždy 26 až 27 rytířů na poplatných dvorech a gruntech, ale nikdy neuvedla jejich jména. Z exekučních spisů lze zjistiti, že v době dánského panství v Hranicích byli usazeni v městě následující šlechtici, rebelanti: David Tamfeld, který se po obdržení pardonu vrátil do města, a kromě odsouzeného Šmerhovského žil zde Alexander Holubovský, který prchl a pak byl jat a souzen v Opavě,⁷⁹⁾ snad i uprchlý Laryš měl zde dvůr.⁸⁰⁾ Mlýn a dvůr náležel v Hranicích také nějakému Roseckému, o němž mluví Dietrichštejnův akt ze 24. prosince 1626.⁸¹⁾ Podle něho připojil se Rosecký k nepříteli a podnikal s ním výpady z města Hranic a pomáhal mu páliť a plundrovati kardinálovy dědiny a statky. Věci Roseckého, jež byly uschovány ve čtyřech truhlách u jednoho souseda v Lipníku, poručil kardinál svému hejtmanovi Alfonsovi de Castro zinventovati a opatrovati až do další jeho resoluce. Nelze pak zjistiti, byl-li také mezi rebelanty ještě některý z rytířů, které zná, ale jejichž pobyt určitým datem nevytýká Vlastivěda moravská. Byli by to Jetřich Vlk Světlík z Křesu, Michal Orlík z Orlova, Stanislav Sfirenský ze Sfíru a Matěj Bujakovský z Malhotic. Jen nějaký Čaputa ztratil hrdlo a statek za to, že poskytl přístřeší českobratrskému duchovnímu.⁸²⁾

⁷⁸⁾ Snopek, ČMM, roč. 39, str. 147.

⁷⁹⁾ Volný, I., 21.

⁸⁰⁾ Nelze však zjistiti, který Laryš. Za účast na hlavním odboji byl trestán Kryštof ¼ majetku a Jindřich, který r. 1613–1614 měl dům na hranickém předměstí, ½ svého majetku.

⁸¹⁾ Arcib. arch. — Bližší popis osoby Roseckého jsem nenalezl. Hlavní konf. prot. zná Rouseckého Jana, odsouzeného z 1/5 a Václava z 1/2. Oba byli pokládáni za katolíky. Václav R. držel před Bílou horou svob. dvůr v Podhoří.

⁸²⁾ Vlast. morav., okr. Hranice, str. 121. — Jinak se objevuje mezi po-

Podrobně však líčí protokol vinu i trest poddaných proviničů, zejména několika vesnických fojtů jako vůdců a mezi nimi na prvním místě dědičného rychtáře bělotínského Malíka,⁸³⁾ někdy důstojníka v císařské armádě, který zvláště popouzel a lákal Valachy. Pavel Křenek a Tomáš Šatánek nosili zprávy a chodili pro kundšafy do Opavy, a Pavel Jan, starší purkmistr z Bělotína chodil k Janu Adamovi z Víckova. K panu z Víckova docházel také Jan Váňa, fojt z Nejdek, jenž byl ještě viněn, že donášel psaní Bethlenovi. Některé vesnice působením svých fojtů přidaly se k nepříteli celé a dobrovolně mu poskytly peníze. Finanční pomoc ze 20 obcí na hranickém a helfenštejnském panství obnášela dohromady 1000 širokých tolarů, počítaje v to 180 zl., které dal dříve zmíněný Jan Šmerhovský. Podle zápisu písaře Kašpara Dobřického,⁸⁴⁾ který odevzdal exekuční komisi, připadlo z 1000 tolarů na vesnice vlastního panství hranického: 13 zl. na Stráž, 20 na Hendrichsvald, 20 na Olšovec, 12½ na Partultovice, 5 na Neidek, dohromady 73 zl. 30 kr.; na vesnice drahotušského panství, které zápis poznamenává zvláště od hranického panství, třebas spolu souvisely, odevzdaly Drahotuše 130 zl., Ves Velká 20, Lhota 4, Klokočí 8, Radíkov 10, Středulesí 10, Uhřínov 8, Jezernice 8, Podhoří 7, Milenov 18, Opatovice 10, Černotín 17, Hluzov (Hlýžov) 8, Hrabůvky (Hrabůvkova) 6 a Brašov (Zbrašov) 7½. Posledních pět dědin se uvádí později při helfenštejnském panství. Jezernice, která podle d'Elverta (Schriften XVI, 192) byla donucena k účasti na Mansfeldovu vpádu a v níž seděl na dvoře Jiří Trach z Březího, též kompromitovaný, byla prý připojena k drahotušskému statku. Trach, který se psal v Jezernici do r. 1628, asi dvůr svůj ztratil. Na hranické měšťany pak připadl díl 475 zl.

Exekuční komise, v níž byl Karel Hüttendorf z Hüttendorfu, Jan Kavan z Bugery a Martin Půhončí z Předmostí, poslala kardinálovi z Dietrichštejna o vině měšťanů a sedláků protokol následujícího obsahu:⁷⁶⁾ (Nadpis zprávy o exekuci pochází asi od li-

vstalci za Mansfeldova vpádu nějaký Henfstengel. Byl-li to ten, proti kterému r. 1623 uplatňovala Anna roz. Potstatská svoji peněžitou pohledávku při Cridě (Crid. prot. C. 80, fol. 213 v zemsk. arch. morav.), jenž se zval Jobst Hanfstengel, jsem nezjistil. — Vlast. mor., tamtéž, str. 143. připomíná v Hranicích pustý dům po Henfstenglovi.

⁸³⁾ Malíka jmenuje často exekuč. prot. jako hlavního vinníka. Zprávy o jeho smrti, mající dnes již více formu pověsti, viz Vlast., okr. Hranický 121–122 a Volný I., 24.

⁸⁴⁾ V arcib. arch. opisy dvou zápisů podle Středovského Apographa X., 408–412 (poznámenal Snopek). Jeden z nich vypočítává jen některé vesnice, které přispěly finančně Mansfeldovi, a jeho autorem byl K. Dobružský. Úplnější a správnější jest druhé poznamenání, obsahující také správné jméno písaře: K. Dobřický.

⁸⁵⁾ Hrubý v uv. čl. ČČH, roč. 36., str. 45, pozn. 3, odkazuje na němec. zprávu o exekuci hranické, a to 15. října 1627 o zám. arch. v Kroměříži. Volná akta. — Tuto zprávu jsem v uv. arch. nenalezl. Přišel jsem jen na

penského primátora Zikmundka a zní: Popsání přečinění toho a ortele těch hranických měšťanů a poddaných, jak obecně všech, tak obzvláště těch přednějších hlav před zlého vedoucích.) Předně nachází se tak vskutku dobře, jako i z jejich vlastního vyznání, že oni obecně vesměs měšťané i sedláci na Boha a jejich vyšší vrchnost se zapomenu, nevěrní a křivopřisažníci souc, meč proti ní vzali, nosili, užívali, i jako nepřátelé se ukazovali, město pod moc nepřátelskou napomohli přivést, jako také před tím Valachy povolali a jim město otevřeli, JMC lid vojenský a jiné věrné v loupež vydali (jak vyznání dotčených Valachův, kteří v Meziříčí popraveni jsou, jest) nyní i jindy každého času zlopořestně proti nevěře oučastně se činili, za čež těla i život, poctivost, statek a krev svou ztratili. Za kterýmž přečiněním na kolena svá padnouce plačivýma očima jejich velké provinění seznali, milosti a potupení prosili a tak obzvláštní milosti následujícím způsobem proti nim předsevzato postupováno a usouzeno bylo.

Jest zatím to celé měšťanstvo spolu s obcí předně všechna a jedna každá privilegia a svobody prázdne a k tomu pokuty jeden tisíc dukátův v půl šestém týhodni do příjmu duchodů JVKM položiti a propadnouti má.

1. Adam Purgeš starý purgmistr jako ten, kterýž se nad ouřadem závazkem a povinností zapomenu k Mansfeldovským peněžitým nákladem horlivě napomáhal, písaři důchodnímu nedopustil na Alexandra Holuba střeliti, katolickou víru zapřel, Bernarda Minicatora spolu s jinými vyzradil, když se měli s rytmistrem Antonínem rozloučiti, proti JCM a JVKM posměšně a lehkovážně mluvil, paní Opršalku, poněvadž k té císařské straně právě nachylná byla, potupil, zlopořestného fojta v Bělotíně rady se vši opravdovou pilností a bedlivostí poučením jeho vykonával a v summě celé ouplné rebelii oučastník činil se, jest jakožto jeden před zlého veducí pod meč odsouzen.

2. Jan Poláček, purgmistr také takovým způsobem na svůj ouřad, závazek a povinnost se zapomněl, katolickou víru zapřel, jeden nejpřednější napomahatel pikhartův, on tak týmž poddaným na všech vesnicích přísahu přednášel, s kterouž se denemarskému zavázati museli. Když pak císařští proti Hranicím táhli, k tomu zlopořestnému fojtu běžel a prosil, aby se bránili a žádnou měrou nedopouštěli, aby vojáci zbraně s sebe složiti měli, připovídajíce jemu, že podobným způsobem také měšťané rebelii zavedením napomocen býti neměl, jest k meči odsouzen, ale milost se činí, že má pokutu na penězích 200 dukátův položiti a dřívěji takového vězení sprostěný nebýti.

3. Pavel Křenek, jeden z radních proti své přísaze a za-

vázku čelil, jeden z nejpřednějších jsa pikhartův od víry odpadl, pikhartské predikanty v domě jeho přechovával, JVKM vlnu vyzradil, do Opavy o pomoc se dal potřebovati, k meči jest odsouzen, milost učiněna a na peněžitou pokutu, totižto 100 dukátů (dřívěji do konce propuštěn nebude, až zouplna ty odvede), uznán bude.

4. Lukáš Kremlš (jindy se píše Kremš) někdy JVKM kuchař toho zlopořestného fojta lejteambt, v kterémžto povolení dal se jemu věrně užiti, také pro nepřitele lid najímal, na štráf ven vyjížděl, nejpřednější také před jinými napřed byl, také svou víru zapřel, když ten zlopořestný fojt co naříditi chtěl, vždycky s týmž fojtem radu držival, jako před 4 lety křivopřisažní hraničtí měšťané Valachy k sobě povolali, ten toho času vachmistrem města byl za kteroužto příčinu jest podle jiných 28 týhodni vězením stížen a v něm zdržován, jako také při vzetí zase města Hranic nyní k posledku přec ušel, jest k meči odsouzen.

5. Tomáš Šatánek měšťan jest toho zlopořestného fojta druhá ruka byla, jemu za jednoho kaprála sloužil, od něho do Opavy a zvláště tam i jinde rozdílně vysílán pro kundšofty a za špeháče se potřebován byl, s jinými také na štráf jako i z polkeleckých obilí také pryč odvážeti dal a napomáhal, že jemu polovici jmění a statku vzato a speněženo býti má a od jeden rok v pútech zakovaný chován též býti má.

6. Martin Myška bylý polesný, jeden hlavní křivopřisežný zrádcovský zlosyn, kterýž se k všelijakým službám tomu zlopořestnému fojtu potřebovati dal, jest skrze třetí osobu od pana Dukáta napomenut a jemu milost, že jí dojíti má, vzkázána, ale to on zlými slovy zlehčil, také podle jiných vesnic na předměstí viděn byl a napomáhal, města dobývati jest usiloval, a k tomu poddané na vesnicích napomínal, aby proti Lipníku táhli a toho města dobývati pomohli, s jinými v uherském oděvu oblečený na loupež a štraf ven vyjížděl, ve všelijakém způsobu té převrácené rebelii napomocen byl, jest k meči odsouzen.

7. Kašpar Dobřický písař bylý městský, kterýž se všelikým lehkovážným psaním potřebovati dal, má 6 měsícův v železích při zámku dělati.

8. Jan Plichta, bylý písař obilní jest na Boha, svůj ouřad a povinnost křivopřisežníkem učiněn, toho zlopořestného fojta v jednom i druhém věrný služebník a v témž také jménu měšťanův a celé obci přednášel, aby změnili víru, z téhož zlopořestného fojta penězi šafoval a se zjevně jako jeden rebelant ukazoval, má 100 dukátův položiti pokuty a tak dlouho v železích držán býti, až takovou pokutu z úplna spraví.

9. Jakub Kelčák, křivopřisežník Bohu a JVKM obzvláštně se té převrácené rebelii spolu oučastník učinil, má za pokutu

Snopkem coll. opis, psaný česky, jehož podrobný obsah podávám nahoře. Snopkův opis jest zařazen do Dietrich. akt.

dáti 100 dukátů a pokudž zouplna nevyplatí, v železích zdržován býti.

10. Jiří Kotlář náboženství zapřel, pod týmž zloprověstným fojtem jako jeden korporál a zjevný rebelant se potřebovati dal, má 3 měsíce při zámku pracovati.

Také se jich 26 našlo, kteříž se k zámku Helfenštejnu potřebovati dali, přísahali a jich záplatu přijímali, ale ušli a za šelmy učiněni. Poněvadž pak mezi nimi jakožto hlavní zlého předveducí se našli a tak sou takoví k provazu odsouzení, zbyteční pak do želez, až další resoluci přijde, dáni býti mají.

Podobně také vskutku se to všechno našlo jako skrz jejich vlastní přiznání, že jim dost povolně poukazováno bylo, že všichni a každé vesnice fojtové, konšelé a obce na Boha, jejich vrchnost křivopřisažní a zpronevěřilí byli, proti té životem a smrtí se vysoce roznítali a potřebovati dali, město Hranice vzíti napomáhali, nepříteli peněžitě i jinak holdovali, ve všem za to jako zjevný a odpadlí nepřátelé ukazovali, jedním slovem té převrácené rebelii spolu oučastni se učinili, podle čehož jsou podobným způsobem tělo i život, poctivost, statky a krev JVKM propadli, kteříž svou (vinu) také uznali a toliko milosti jsou v pokloně vyhledávali, jest zatím takovým způsobem z pouhé milosti s nimi postupováno býti má:

Že ty vesnice, to jest ty obce spolu a s nimi ouřadové společně mají za pokutu dáti 1000 dukátů, kteréžto pokuty uloženi jak a která vesnice zámožnější jest a možnost má, na ni uloženo bude, jakž z přítomného poznamenání spatří se, nebo to jim tím všechna a každá svobodství a privilegia se vydvihují.

Ti fojtové, poněvadž ti také obzvláštně jsou nejvyšší přestoupili, mají polovic dílu jejich jmění a majetku propadnutí a při zámku 6 měsíců v železích pracovati.

Pavel Jan pak jako starší purgmistr z Bělotína, jeden hlavní zlého předveducí všeho zlého, kterýžto jiné poddané zviklal a zavazoval, s tím fojtem z Nejdeku do Mezříčí, z Vickova a zle pověstnému fojtu vysílán býval, ti všelijakú věrností a stálostí bezpečiti, ten jest kapou byl všeho společného shlídnání, kteréž on v Bělotíně u kostela zdržoval, také věrně užívati dal loupeží a štrafům, jest k meči odsouzen.

Jan Váňa, fojt z Nejdeku, dal se věrně potřebovati, co jemu z Vickova a ten zloprověstný fojt přednášeli, těm ve všem věrný, povolný, poslušný a k vyřízení hotový se ukázal, v rozdílných komisích a správách na se přijímal, bethlehenské psaní přednášel, aby ti poddaní pod jeho ochranu a stráž poddali se a přistúpili při dobývání Hranic jako také zvláště při loupežích a štrafích, jest k meči odsouzen.

Podobně, poněvadž Drahotuští lehkovážným způsobem

spolu k tomu připojení s vesnicemi jejich závazek zrušili, tomu z Denemarku přísahali a nepříteli hold dali i také na poručení tam chodili, budou z obzvláštní milosti 500 dukátů pokutou uznáni a jim všechny i také jedno každé privilegia, svobody a nadané podstaty (cechy) pryč se odnímají, jich pak 4 z nich poněvadž bez všelijakého přinucení a potřeby, ale též z pouhé uputlosti a své dobré svévolnosti viru zapřeli a k pikhartské sektě se obrátili, predikanty přechovávali, budou těm statkové vzati a oni z gruntův na věčné časy vypověděni.

Mají se také dvě pacholat lehkovážných nacházeti, z nichž jeden toho trubače postřelit a druhý radu vydával, kterak by prachem zámek rozhozen býti mohl, posly podněcoval, poddané zviklal a každého času za rebelanta se prokazoval. Oba jsou k meči odsouzení.

Naposledy poněvadž se také mezi ženským pohlavím někteří nacházejí, kteréž široce tlamu rozedřely a všelijaká utrhavá, lehkovážná, posměšná slova proti Bohu a Panně Marii, proti JMC a JVKM řvaly a nad to také, jak nejvyšší jim možné bylo, věrně k rebelantským nezpůsobům potřebovati se daly, až jest jedna z těch z koše se řezati a do vody se zahráziti, druhé trestány vězením býti musely.

(O dříve vzpomenutém Janu Šmerhovském z Lidkovic praví exekuční zpráva, že) také své srozumění, uloženi naň od Mansfeldovských maje, od sebe odvedl a statku toho Rouska zase se ujal a s nepřítelem srozumění měl, bude k VKM ukázán.

Jak jest patrné, byla exekuce v Hranicích a na hranickém panství přísná. Její bilance byla 34 odsouzených k smrti, jiní do těžkého vězení, 2000 dukátů, nepočítaje četné nemovitosti, které provinilci propadli a které nelze ani přibližně odhadnouti, jako také není možno zjistiti rozsah majetku těch, kteří museli své statky opustiti.

Ortel smrti nad odsouzenými vykonali z rozkazu komisařů primátor města Lipníka Martin Zikmundek, který jest také autorem zprávy o popravě, Tobiáš Dukát, tehdy úředník helfenštejnského a hranickodrahotušského panství. Jim pomáhali ještě 2 nebo 3 úředníci a lipenský rychtář. Kat přišel rovněž z města Lipníka. Poprava se konala 16. října v den sv. Havla. Nejdříve přišel na řadu Adam Purgeš a starý Lukáš Kremš. Oba byli sfati. Mezitím klečeli další dva odsouzení Jan Poláček a Pavel Křenek u pranýře a takto čekali na smrt. Byla jim však v poslední chvíli udělena milost. Ostatní 4 odsouzení skončili svůj život na šibenici, kterou museli Hraničtí vystavěti za městem na tom místě, na němž dříve poroučel konati justici zloprověstný fojt z Bělotína. Když kat pověsil prvního z určených na šibenici, nechtěl s ní slézt a konati dále svou práci, dokud mu nebude dáno podle jeho práva 20 mor. zl. Nepříjemná příhoda, charakterisující kata a jeho řemeslo v té době, byla rychle vyřízena, jak praví Zikmundek, zvláštním poslem. Současně s věšením konalo

se dále právo mečem. Sedláci z hranického panství prý museli stát u šibenice a se dívat na takovou strašlivou smrt. Dále připomíná Zikmundek na popravišti přítomnost ještě tří odsouzců z helfenštejnského panství, „kteří o hrdlo zde seděli, tam dovezení a provazy na krku majíce pod šibenici klečeli: dva příjím Halúzkové a třetí Kučera, všichni z Dol. Újezda.“ Na konec i jim byla udělena milost.⁸⁶⁾

*

Podrobná zpráva o vzpouře města Hranic a větším dílem i hranického panství naznačuje, že také některé vesnice helfenštejnského panství účastnily se nového povstání pro Mansfelda a proti císaři a své vrchnosti kardinálovi z Dietrichštejna, ne však město Lipník, ačkoliv za hlavního odboje stálo rovněž na straně povstalců. Kardinál získal Lipník darem od císaře r. 1622 a věnoval mu zvláštní pozornost. Panství helfenštejnské, na němž Lipník ležel, zvalo se od r. 1624 panství lipenské. Od toho roku začíná úpadek starobylého hradu Helfenštejna, který ještě marně obléhalo dánské vojsko za vpádu do Moravy. Úpadek hradu se stal patrnější, zvláště když byly odtud r. 1626 přeloženy vrchnostenské úřady do Lipníka,⁸⁷⁾ kterému r. 1628 vrátil Dietrichštejn všechna městská privilegia, ztracená po Bílé hoře. Posledními změnami začal Lipník zkvétati na úkor Hranic, neboť vrchnostenské úřady, sídlící v Lipníku, spravovaly lipenské panství s hranickým dohromady. To byla také asi jedna z příčin, proč Hranice rychle podlehly agitaci pro novou vzpouru 1626—1627 proti císaři a vrchnosti a proč lipenští měšťané zůstali většinou věrni, ačkoliv i oni byli převážně nekatolického vyznání.

V době Mansfeldova vpádu do moravské země byl lipensko-hranickým úředníkem Tobiáš Dukát, kterého zde připomínají kroměřížská akta již od r. 1622 až do r. 1632. Z těchto akt také vysvítá, že Dietrichštejn udělil Dukátovi nejen vrchní správu, nýbrž i vojenskou moc nad panstvím. Ve válečných letech Mansfeldovy akce proti císaři dlel v Lipníku r. 1626 biskupský hejtman Alfonso de Castro, jinak velitel kroměřížských mušketýrů (1627) a později velitel osobní stráže kardinálovy (1632). Když pak se válečné nebezpečí vrcholilo, byl poslán do města válečný

hejtman Baltazar(!) Hartman. Najímací dekret vydal mu Dietrichštejn 2. prosince 1626.⁸⁸⁾

Všem těmto opatřením bezprostřednímu působení Tobiáše Dukáta, úředníka a Martina Zikmundka⁸⁹⁾ na lipenské měšťany i poddané vděčil kardinál, že město i některé vesnice, třeba i zde, jak již bylo připomenuto, měli nekatolíci většinu, odolaly svodům a útoku Dánů.⁹⁰⁾ Dietrichštejn pak bohatě odměnil oba muže za služby, vykonané ne vždy za snadných okolností. Jeho snaze, aby Lipník zůstal věren, prospělo již dřívější zmizení odbojníků z města, mezi nimiž bylo také několik urozených. Jejich úsilí dostati se později zpět v řadách Mansfeldových zůstalo marné. Připomíná se, že od nich opuštěné dvory a domy byly již většinou zpustlé⁹¹⁾ a rovněž i dům a grunt po Želeckém z Počenic a Janovi Skrbenském. Celý majetek Skrbenského připadl „slušným právem“ JMC⁹²⁾ a JVKM. Jeho dům v Lipníku s poli, lukami a se vším příslušenstvím daroval kardinál svému věrnému úředníku Dukátovi a jeho potomkům 25. září 1627. K darovanému domu po Skrbenském obdržel Dukát ještě pole, louky od několika rebelanty opuštěných gruntů při městě Lipníku a to od domu Paterovskyho, Mikuláše Haspivy, Šimona Adama a Martina Zajíce.⁹³⁾ Rada města Lipníka neměla pak práva žádati a nutiti Dukáta, aby přispíval na úhradu společných městských dluhů. Tuto výsadu odůvodnil biskup tím, že Dukát v době, kdy obec dluhy na sebe přijala, neměl ještě obydlí v městě ani neuzíval městských služeb. Proto by bylo nespravedlivé, kdyby zároveň s jinými měšťany a obyvateli lipenskými byl povinen nésti ona břemena. Teprve od doby, v níž získal dům a měšťanské právo, mohlo město od něho žádati povinný díl na umořování obecných dluhů.⁹⁴⁾ — Odměnou z 13. ledna 1628 Martinu Zikmundkovi za jeho věrnost⁹⁵⁾ byl dům po rebelantu Vladislavovi

⁸⁸⁾ Arcib. arch.

⁸⁹⁾ Vlast. mor., tamtéž, str. 143, viz více zpráv o Zikmundkovi, který zemřel r. 1641.

⁹⁰⁾ Viz tamtéž; dále Volného I., 277, 278.

⁹¹⁾ Okr. lipenský, str. 143.

⁹²⁾ Podle kroměříž. akt dostal od Ferdinanda II. fisku propadlý statek Janu Skrbenského Václav Bruntálský z Vrbna a na Hlučíně dne 2. dubna 1622 za 50.000 zl. Z této sumy bylo Bruntálskému odpuštěno 20.000 zl. za jeho služby pro císaře, 20.000 měl splatiti hned a 10.000 zl. v ročních lhůtách. Z dědičného listu, jenž udělil Bruntálskému zemsk. soud v Olomouci 2. října 1628, vychází na jevo, že Bruntálský až do uvedeného roku nezapltil ještě nic na Fulnek. — Císař vyhradil si právo obsazovati fary na fulneckém panství jen katolickými kněžími. — Konfiskovaný dům Skrbenského v Lipníku odevzdal Dukátovi jménem kardinálovým Martin Půhončí.

⁹³⁾ Na polnostech získal Dukát celkem 6 kusů orné půdy a 3 louky. Zikmundek jen 1 roli. — Doklady o všem jsou v arcib. arch., Dietrich. akta.

⁹⁴⁾ Tamtéž.

⁹⁵⁾ Zvláště se přičinil, aby se lipenští a jeho spolusousedé nepřidali k Mansfeldovi.

⁸⁶⁾ O třech odsouzcích z helfenštejnského panství viz též zprávu ve Vlast. mor., okr. lipenský, str. 355. Podle ní jest zápis o provinilcích v černé knize města Lipníka. Všichni tři: Jan a Vašek Halouzkův a Václav Kučera z Dol. Újezda (jejichž společníky byli Jan Jestřáb a Šimek) měli býti popraveni proto, že za rebelie kradli a spáchali 2 vraždy — tedy nespočívala jejich vina, jak bychom na pohled z exekuční zprávy soudili, v čisté účasti na odboji za Mansfeldova vpádu. — Jinak má zprávy o hranické exekuci ve Vlast. mor., okr. Hranice, str. 122—123, Volný I., 20, 21 a Dvořák, Dějiny Moravy, 3. kn., str. 594, ale všechny jsou kusé.

⁸⁷⁾ Vlast. mor., okr. lipenský, str. 146.

Paterovi a role po Martinovi Zajícovi. Dluhy, váznoucí na darovaném majetku, měl nový majetník a jeho dědicové zaplatiti. Dále byl vázán všemi vrchnostenskými povinnostmi, spojenými od starodávna s uvedeným domem a polem.⁹⁶⁾

O způsobu a rozsahu obdarování Dukáta a Zikmundka Dietrichštejnem, pro něž nalezneme dosti příkladů také v městech při likvidaci majetku kompromitovaných šlechticů i poddaných. se zmiňují podrobně proto, abych naznačil jednu z hlavních příčin dlouho trvajících dluhů, často nikdy nezaplacených, některých měst i obcí moravských a také slezských. Stopy po této praxi jsou patrné ještě v posledních letech 17. a počátkem 18. stol. Nepůsobily jen na sociálněhospodářské postavení obce a jedinců, nýbrž i různých institucí, zvláště kostelů, kostelního majetku, příjmu i jinak na to, co někdy souviselo s kněžským právem a správou jako sirotčí, chudinské peníze atd.

Omilostnění vsatských Valachů.

Z exekučního protokolu hranického je patrné, že Hraničtí, kteří skoro dobrovolně — kromě snad menšího počtu katolických měšťanů, bránících se nově vzpouře i pikhartské víře, jak svědčí prot. — se poddali Dánům, se snažili získati nejružnějšími prostředky nejen Lipenské, nýbrž že také různě působili spolu s jinými na Valachy, aby bojovali proti císaři. Upozornil jsem již a dotýká se toho také jiná literatura, že nebylo těžké vyprovokovati valašský lid k neklidu, po případě k vojenské akci. Tažení Valachů proti císaři nebo šlechticům, stojícím na jeho straně, organisoval nejčastěji od prvních let pobělohorských až do odchodu Mansfeldova z Moravy r. 1627 Jan Adam z Víckova. V l. 1624—1627 podněcovali a organisovali tento lid na pomoc nepříteli také meziříčští Žerotínové (v únoru 1626 byl prý na Vsetíně sám Ladislav Velen z Žerotína⁹⁷⁾ a někteří jiní šlechticové).

Hlavní a nejnebezpečnější kádr rebelů z Valašska tvořilo panství vsatské,⁹⁸⁾ náležející i s nedalekým Lukovem v druhé polovici 16. stol. rytířskému rodu Nekešů z Landeka. Po smrti Zikmunda Nekeše z Landeka r. 1591 dědila Vsatsko s Pržnem jeho dcera Lukrecie, vdaná za Arkleba z Víckova. Dva roky po jeho

úmrtí vdala se Lukrecie r. 1610⁹⁹⁾ znovu za Albrechta z Valdštejna, jenž získal po její smrti dědictví otcovo Vsetín i strýcovo (Václava Nekeše z Landeka, jejího bývalého poručníka) Lukov a Rymici s Všetulí a Přílepy. Se jménem Valdštejnovým jest spojena úsilovná, ale marná protireformace protestantského Vsetína. českobratrského Pržna a ostatních vsí na panství. Valdštejn, který přiznal, že nekatolictví a boj proti němu bylo hlavní příčinou povstání lidu, sám se snažil o pokatolčení svých poddaných a takovými prostředky,¹⁰⁰⁾ že, jak již bylo dříve uvedeno, Karel star. ze Žerotína byl nucen zakročiti. Po Valdštejnovi od r. 1625 byli držiteli vsatského panství již vesměs katoličtí páni. Nejdříve Zdeněk Žampach z Potštejna, proti němuž se hned jeho poddaní vzburili. Od něho koupil r. 1632 panství ostrihomský arcibiskup kard. Petr Pasmány. Podle Václavkovy zprávy postoupil koupí kardinál ještě téhož roku statek svému bratru Jiřímu, jehož dědicem byl syn Mikuláš. Avšak z aktu v kroměřížském archivu z 29. dubna 1636¹⁰¹⁾ kterým dovoluje Ferdinand II. Mikuláši užívání zemského statku na Moravě, vysvítá, že mu statky Vsetín a také Litence odkázal kardinál 17. února 1637. Také proti Pasmánymu poddaní na vsatském panství se hned vzburili. Zpronevěřilí měli býti vězněni podle zprávy (z 3. března 1635) rytíře Volfa Kelečina z Aradu a Jana Urmenyho v městě Vsetíně.¹⁰²⁾ Proti tomu však se ohradil principál města, že nemá místa pro vězně a naznačoval ještě jiné potíže. Jak byli potrestáni povstalci, není známo. Jest ale jisto, že ani tato vzpoura Vsatských nebyla poslední, třeba se r. 1627 zavázali reversem k trvalé poslušnosti Bohu, zeměpánu i své vrchnosti.

Revers Valachů, jehož slovní obsah pro jeho zvláštní význam uvádím níže, podepsali 28. října 1627 purkmistr a fojtové všech obcí a městeček Vsetína a Pržna, dědin Roušky, Hošťálkové, Jásenky a Jablunky, donesli 13. listopadu téhož roku páním komisařům Miniattimu, Karlu z Hüttendorfu a Kavanovi z Bugery Jan Krejčí a Tomáš Kramoliš z Rušky (= Roušky). V reversu přiznali se vsatští Valaši zcela ke vzpouře, o níž podával Dietrichštejn zprávu císaři 30. října 1626. Když Valaši uznali svou vinu a reversem se zavázali ke klidu a k poslušnosti, vydal kardinál jako gubernátor moravské země patenty, jimiž nařídil, aby poddaní ze všech městeček a vesnic vsatského panství vyslali ze svého středu plnomocníky k JVKM na Mikulov se žádostí o milost. V době příchodu deputace dlel Dietrichštejn ve Vídni. Proto byla deputace poslána zpět s odkazem, že kardinál pověřil komisaře Karla z Hüttendorfu, olom. a vratislav. kanovníka a radu JCM i JVKM a Jana Kavana z Bugery na Hor. Sokolomí,

⁹⁶⁾ Tamtéž.

⁹⁷⁾ Hrubý v uv. čl. ČCH, roč. 36, str. 31.

⁹⁸⁾ Dokazují to četné zprávy, uvedené Hrubým v jeho práci, v d'Elvertových Schriften, ve Vlast. morav. a konečně potvrzuje to i vlastní revers Valachů a patent, kterým se jim udělovala všeobecná milost. — Údaj o vsatském panství viz ve Václavkových: Dějiny Vsetína a okresu vsatského (1881); v článkách: Panství vsatské I. P. 1666, ČMM, roč. 22. od téhož autora a ve Vlast. morav.

⁹⁹⁾ Podle Snopka konala se svatba v květnu 1609, ČMM, roč. 37, str. 413.

¹⁰⁰⁾ Hrubý, v uv. čl., ČCH, roč. 36, str. 44.

¹⁰¹⁾ Dto, Vídeň.

¹⁰²⁾ Arcib. arch. Dietrich. akta.

soudce menšího práva moravského v kraji olomouckém, aby oni vyslechli deputaci, uvážili její žádost a věc přivedli k dobrému konci. Komisaři tak učinili 1. prosince 1627 a jménem Dietrichštejnovým oznámili vsatským poddaným milost a pardon, když tito znovu slíbili, že budou vždy dbáti svého reversu.¹⁰³⁾ Jeho porušením měl se státí pardon neplatným a valašský lid přísně potrestán, kteréžto právo také reversem uznali pro sebe i své potomky.

Obsah reversu¹⁰⁴⁾ zněl: „My purgmistr, fojtové, ouřadové všecka obec, městeček Vsetína a Pržna, též dědin Roušky, Hošťálkové, Jasenky a Jablunky k panství vsetínskému náležejících k budoucí a věčné paměti listem tímto naším, jenž slove revers, známo činíme, jakož jsme pominulých časův příčinou některých nevázných svůdcův a J. M. C. pána nás všech nejmilostivějšího spronevěřilých protivníkův a zlých lidí s povinností, poslušností a věrností naší zavázané vykročili a všelijakých nepřátelských činův a skutkův, nimiž pod jménem Valachův země této a věrni J. C. M. poddaní trápeni, bylo se nemalé též na mnohé oučastna učinili a tudy proti Bohu i J. M. C. a vrchnosti naší dědičné se vysoce zavedli, tak že i s hrdly i statky našimi pro takový náš výstupek a přečinění v moci a trestání J. M. C. a vrchnosti naší dědičné se vysoce zavedli, takže s hrdly i statky našimi pro takový náš výstupek a přečinění v moci a trestání J. M. C. jsme zůstavili. Nad to však J. M. C. pán náš nejmilostivější mimo zasloužení naše z púhé své milosti a přirozené dobrotivosti nám to vše milostivě prominout chtíti ráci, abychom toliko přestanouce již od podobného předsevzetí budoucně v povinnosti naší stáli a náležitěho poslušnosti a věrnosti skutečně dokazovali, že uvažující sobě takovou milost a milostivou dobrotivost J. M. C. a srdečně toho litující, že sme se kdy takové milostivé a dobrotivé vrchnosti naší nám od Boha dané spronevěřili a tudy nad Bohem i bližními našimi se zapomenuli a vše zlé na sebe podle božského i lidského práva uvedli, za sebe i potomky naše slíbili sme a slibujeme, připověděti a připovídáme na budoucí věčné časy nic před sebe nebrániti, co by proti J. M. C. aneb dědičné vrchnosti naší a držitelův panství vsetínského jako i země této jakým koli způsobem býti mohlo, ani s nižádným nepřitelem J. M. C. aneb dědičné vrchnosti naší a země této se nerotiti, nižádným buřičům, soudcům a škudcům lidským svobodníkům neb domácím neb budoucím aneb přespólním nižádného spolku — folku nečiniti, jich mezi sebou netrpěti a nepřechovávat, nýbrž jednoho každého takového a zvláště z těch, kteří tak předešle téhož zlého původcové byli, hleděti, podsočiti, jímati a to kde by nám poručeno bylo, skutečnému trestání dodávati a v tom ani

¹⁰³⁾ Tamtéž. Snopkův coll. opis ze Středovského Apographa Moravica X. sive Liber fragmentorum, arcib. knih. sign. F3-IV-15/2, str. 414 a násled.

¹⁰⁴⁾ Tamtéž: str. 412 a násled.

hrdel ani statkův našich nelitovali. Stalo-li by se pak co kdy (čehož milostivý Pán Bůh uchovati rač), buď od nás neb potomkův našich proti zapsání tomuto u dobrovolné připovědi naší a to v nejmenším postopením na nás shledáno bylo, tehdy se životův, manželek i dítek našich i vši další milosti odříkáme a máme mečem i ohněm bez všelijakého milosrdenství a ušetření docela zahubeni a zkaženi býti. A protož i tím se zakazujeme a k tomu i potomky naše zavazujeme, že chceme se v každém městečku a dědině pro lepší památku každého roku, když ouřad obnoven byl, u přítomnosti celé obce připsk tohoto listu a reversu aneb zapsání našeho čísti dáti a se vespolek k zdržování toho, co v něm obsaženo jest, napomínati a se vzbuzovati. Při tom také ve vši ponížené pokoře milosti J. M. C. nám nyní učiněné vděčně spomínati. Tomu na svědectví a jistotu my purgmistr ouřad městečka Vsetína našeho i nahoře jmenovaných městeček, dědin na místě, poněvadž svých pečeti nemají, na žádost jejich k tomuto listu (pečef svoji) sme pritiskli.

Jenž jest dán v městečku Vsetíně 28. octobris 1628.“

Podaný zde obsah reversu a před ním uvedená zpráva o pardonu svědčí, že vsatští Valaši nebyli nijak potrestáni za svoji účast při Mansfeldově vpádu na Moravu. Z reversu, který jest jistě jeden z nejzajímavějších dokumentů nejen dějin valašských, ale i pobělohorské doby, jako i z uděleného pardonu lze vyčísti, že hlavní důvod k úplnému prominutí účasti vsatských poddaných na odboji v l. 1626—1627 byl veliký strach, že by se mohli znovu vzbouřiti. Velkomyslné udělení milosti a úplné odpuštění byl nejpůsobivější prostředek k zajištění klidu mezi Valachy, ale ukázalo se záhy, že i onen zklamal. Valaši zapoměli brzy na svůj závazek i hrozný trest, který je čeká, poruší-li revers. Trest je skutečně stihl r. 1644 na Vsetíně a v Brně, když se před tím zase spojili se Švédy proti císaři Ferdinandovi III. Exekuce nad nimi byla hrozná. Počátkem toho roku bylo přes 200 Vsatských popraveno na Vsetíně a vůdcové rebelů pak v Brně.¹⁰⁵⁾

*

Dal-li vyšetřovati a trestati Ferdinand II. anebo jeho jménem kardinál z Dietrichštejna účastníky na vzpouře za Mansfeldova tažení ještě na jiných panstvích východní Moravy, kteroužto pravděpodobnost vyslovuje Hrubý,¹⁰⁶⁾ kroměřížská akta neukazují. Znají jen exekuci Hranických, z části Lipenských a Meziríčských kromě potrestání několika šlechticů, zejména manův odnětím biskupského léna (Šmerhovskému, Želeckému, držiteli Babic a j.) a kromě vyšetřování Vsatských, kteří však vyšli

¹⁰⁵⁾ Vsatský okres, str. 22.

¹⁰⁶⁾ Hrubý, tamtéž, roč. 36, str. 45.

bez trestu. Předpokládali bychom ještě exekuci proti lidu na broumovském, vizovském, po případě světlovském panství, jenž se též bouřil v prvních pobělohorských letech, v nichž markrabě Jiří Krnovský s Bethlenovým vojskem pronikal do země. Z doby Mansfeldovy, jehož vojska táhla přes broumovské panství z Moravy do Uher, však není žádná stopa po vzpouře ani trestání, ačkoliv se podle Dietrichštejnských akt v arcib. arch. objevovali predikanti na uvedených panstvích ještě po r. 1625. Tak ještě 19. ledna 1626 rozkazoval kardinál Melicharovi Doczymu z Nátluče, aby vypudil predikanty z vizovského panství, kteří nescházeli ani na Broumovsku.¹⁰⁷⁾ Pozoruhodný jest také dokument o konfiskaci bratrské knihovny v Ostrově, o níž měl Dietrichštejn zvláštní zájem.¹⁰⁸⁾ Podle různých zpráv soudím, že na moravských panstvích blízko uherské hranice, jejichž majetníky v pobělohorské době byli již katolíci, neměla mansfeldovská agitace již úspěchu jako ne na Příborsku, Kelečsku — Kelčí byla vrácena městská privilegia r. 1628 a odňatá po Bílé hoře — ani ne Hukvaldsku. Na hradě Hukvaldě, který Mansfeld marně dobýval, hledali někteří jedinci z Opavska, jež zcela podlehló dánské okupaci, své útočiště.

Nelze pochybovati o tom, že hlavním střediskem agitačním i vojenským v době, v níž nepřátelství Dánů proti císaři vrcholilo, na Moravě byly Hranice. Tuto situaci potvrzují nejen dříve uvedená exekuční akta, ale také doklady o akcích nepřátel v Oderském kraji a ve směru cesty Opava—Dvorce—Olomouc. Nezdar posledního Mansfeldova proticísařského tažení vůbec, vpád Valdštejnův do Slezska způsobil rychlou změnu k prospěchu Ferdinanda II. také na Opavsku, v němž teprve po tak zv. Liechtenštejnově konfiskaci ujal se skutečně vlády tento kní-

¹⁰⁷⁾ Na tomto i sousedním panství vlachovickém, jež z polovice náleželo majetníku Broumova, čelil nekatolictví, ale ne vždy s žádoucím úspěchem, Jan Říčanský Kavka z Říčan, oddaný kardinálovi. Také nástupce Kavkův Pavel Appony z Nagy — podle kupní smlouvy z 23. září 1622 na panství Broumov s městem Klobouky a polovicí městečka Vlachovic — pronásledoval nekatolíky. Volné užívání tohoto majetku povolil Apponymu zemský soud v Olomouci 2. června 1626. — Na druhé polovici Vlachovic byli po Bílé hoře bratři Pavel a Gabriel Palašty z Kasejova, synové kompromitovaného za hlavního odboje Benedikta Palaštyho, kteří prodali svůj majetek Mikuláši Forgačovi 20. ledna 1628.

¹⁰⁸⁾ Správně by zde mělo státi Ostroh, který má na mysli také dokument, jakož i jeho majitele Jana Jetřicha z Kunovic. Koncem 16. a počátkem 17. stol. častěji se zve Ostroh Ostrov. S tímto panstvím nelze stotožňovati malý statek Ostrov, který propadl fisku pobělohorský emigrant Tomáš Soběhrd z Kozlova. R. 1605 byl úředníkem v Náměšti (Brandl, Spisy Karla star. ze Žerotína, 2. sv. č. 365) a po Bílé hoře prehl za hranice země. Podle Zukala (Konfiskace, 71) byl kapitánem v dánském vojsku, za Mansfeldova vpádu později velitelem v Těšíně a psal české listy pro Dány. — Podle listu kardinála Eliášovi Pergarovi z 18. července 1622 zabrána byla bratrská knihovna z rozkazu císařova, z části ponechána v bratrském domě a z části dána do úschovy Karlovi Jordánovi. Dietrichštejn připomíná s důrazem tento fakt ještě r. 1626.

zezí rod.¹⁰⁹⁾ — Na Opavsku ještě r. 1627 počalo vyšetřování provinilců,¹¹⁰⁾ za něhož se několikrát zjistila proticísařská agitace opavské šlechty¹¹¹⁾ i opavských měšťanů na Moravě a to nejen v době Mansfeldově, nýbrž i v dřívějších letech. Zukal se dotýká různých obtíží, které vyplývaly z nedostatku vhodných osob pro inkvisiční komisi. Kníže Liechtenštejn navrhoval do komise osoby, s nimiž nesouhlasil císař, po případě jeho radové. Konečně 27. listopadu 1628 jmenoval Ferdinand II. Karla Haugvice z Biskupic, moravského podkomořího, Melichara Taubera z Taubenfurtu JMC radu a Martina Höfnera, kteří měli dokončiti vyšetřování na Opavsku a Krnovsku.¹¹²⁾ Zatím co ve Slezsku začínalo trestání pronilců, na Moravě se končilo jednání u revisní — traktační komise 1628-1629. Dietrichštejn byl spokojen se šťastným rozuzlením událostí pro císaře. 4. prosince 1628 děkoval milosti Boží, že svěřila jeho správě nejen církve a biskupství, ale zcela i gubernátorství na Moravě.¹¹³⁾

¹⁰⁹⁾ O konfiskaci na Opavsku, s níž současně bylo konfiskováno na Moravě, podrobně popisuje Zukal v uveden. již „Slezských konfiskacích 1620 až 1630“ a „Liechtensteinische Inquisition“.

¹¹⁰⁾ Zukal, Konfiskace, str. 77 a násl.

¹¹¹⁾ Zvláště u té šlechty, která byla majetníkem statků na Opavsku i na Moravě.

¹¹²⁾ Středovský Volumen X., p. 388, vzal jména uvedené komise z relace Jiřího Bedřicha Schiesla, prokuratora královského fisku na Moravě. Na opis (u Schiesla v minor. knihovně v Opavě) odkazuje také Zukal, str. 81., ale neuvádí horejší členy komise.

¹¹³⁾ Arcib. arch., Dietrich. akta.